

Polygonaceae

علف هفت‌بند طبق بررسی‌های آزمایشگاهی که بعمل آمده دارای اثر ضد باسیل دیسانتری است بعلاوه ضد قارچ *Microsporon lanosum* می‌باشد. عصاره آبی و یا الکلی آن اگر در ورید خرگوش و گربه تزریق شود، فشار خون را در آنها پائین می‌آورد. برای آن اثر رفع بثورات جلدی ذکر شده است.

دارای ماده‌ای به نام آویکسولارین *avicularine*، کوئرسیتین، ایزوکوئرسیتین، *reynoutrine*، هیرین، روتین، امودین و قندهای مختلف مانند رامنوز، گزیلوز آرابینوز، گلوکز و گالاکتوز است. (1)

P. perfoliatum L. * - گیاهی علفی و دارای برگهای مثلث شکل و منتهی به دم‌برگ نسبتاً دراز است. زائده زیر برگ آن که بهترین وسیله تشخیص گیاه می‌باشد به صورت صفحه کوچک و مدوری، در محل اتصال دم‌برگ به ساقه مشاهده می‌شود. در چین می‌روید و تمام قسمت‌های گیاه نیز به مصارف درمانی می‌رسد.

در طب عوام بعنوان زیادکننده ترشحات ادرار، از بین برنده التهاب و رفع‌کننده سموم بدن مصرف می‌شود. اثر رفع خیز اندامها، زردی، و اسهال ساده دارد. در درمان سیاه‌سرفه، بادسرخ، اکزما و دانه‌های جلدی موثر ذکر شده است.

از نظر ترکیب شیمیایی، دارای فلاونوئیدها، اسید امینه، تانن، ساپونین، اسید فرولیک، اسید پ - کوماریک (*P. Coumaric acid*)، اسید وانیلیک، اسید پروتوکاتشیک و اسید کافه‌تیک است. مقدار مصرف آن ۹ تا ۱۵ گرم است.

P. plebejum R.Br.، دارای ریزوم چوبی و برگهای بیضوی دراز و عاری از دم‌برگ است

و یا دم‌برگ کوتاهی، پهنک برگ آنرا به ساقه متصل می‌سازد. زائده زیر برگ آن، کوتاه و گلپای آن، صورتی رنگ و واقع در محور ساقه به حالت منفرد یا بتعداد ۲ - ۳ تائی است. فاقد دمگل و یا دارای دمگلی کوتاه است.

در نواحی مختلف هند، در هیمالیا تا ارتفاعات ۳۰۰۰ متری، در کشمیر و افغانستان و بلوچستان (فلور ایران) می‌روید.

در هند از پودر گیاه خشک شده، در مصارف داخلی جهت درمان بیماری‌های سینه، مانند ذات‌الریه استفاده بعمل می‌آورند (*Ind. Med. Pl.*).

P. chinense Linn. * - گیاهی بالا رونده و به ارتفاع در حدود ۲ متر است. برگهای بیضوی، گاهی قلبی شکل، به طول ۵ تا ۱۲ و بعرض ۵ تا ۷ سانتیمتر دارد. گلپای آن سفید رنگ یا سفید صورتی و دارای حالت مجتمع‌اند و به صورت پانیکول بر روی ساقه ظاهر می‌شوند. در هند، شبه جزیره مالایا، چین و ژاپن می‌روید.

از اعضاء این گیاه در نواحی محل رویش بعنوان مقوی، التیام دهنده زخم و جراحات و ضد اسکوربوت استفاده بعمل می‌آید.

Pteropyrum olivierii J. & Sp. - گیاهی بوته مانند، پر شاخه، دارای اعضاء چوبی، بدون کرک و برگهایی بطور متوسط به طول ۳ تا ۱ سانتیمتر و به عرض ۵ تا ۴ میلیمتر است. پهنک برگهای آن کناره‌های صاف دارد. دم‌برگ نازکی نیز پهنک برگها را به ساقه متصل می‌سازد. گلپای آن به رنگ صورتی و دارای حالت مجتمع‌اند.

در بلوچستان، افغانستان و ایران می‌روید.

در محل رویش مانند *Las Bela*، از آن برای درمان درد گلو و ضد عفونی کردن شیر استفاده بعمل می‌آورند. در ایران با بررسی‌های محلی که ضمن مطالعات منطقه‌ای بعمل آمده، به مصارف درمانی نمی‌رسد.

محل رویش - اطراف تهران، مغرب ایران، کوه کهرود، راجر (قم)، بلوچستان.

Thymelaeaceae

Daphne genkwa Sieb. & Zucc. * : در نواحی مختلف چین می‌روید. بوی ناپسند و اثر

سمی دارد. دارای فلاونونوئیدهای مختلف مانند Genkwain، آرژنین، hydroxygenkwain، Sitosterol (2)، اسید بنزوئیک و مواد چرب است. اثر مسهلی قوی دارد. گلکهای آن بمصارف درمانی می‌رسد و از آنها در درمان آسم ناشی از نارسائی‌های قلبی، خیز اندام‌ها، آب آوردن شکم (بعلت مدر بودن) استفاده بعمل می‌آید.

مقدار مصرف آن، ۶ ر ۰ تا یک گرم در روز برای اشخاص بالغ است.

Wikstroemia viridiflora Meissn. * گیاهی به صورت بوته مانند و به ارتفاع در

حدود ۶۰ سانتیمتر است. برگهای پرپشت، نسبتاً خشن، بشکل بیضوی دراز و مدور در انتها، دارد. گلکهای زرد رنگ آن به صورت مجموعه‌های کوچک، در قسمت‌های انتهائی ساقه‌ها ظاهر می‌شوند میوه‌اش بیضوی، ارغوانی رنگ و به طول ۵ سانتیمتر می‌باشد.

در مالایا، چین و فیلیپین می‌روید: برای پوست ریشه و ساقه آن اثر تاول‌آور قائل‌اند (در هنگ‌کنگ و کشنشین). در ماداگاسکار، پوست آن را با نمک و زنجبیل مخلوط نموده بعنوان مسهل مصرف می‌کنند. نوع دیگر آن W. ridleyi Gambi. * است که به صورت بوته‌های کوچک، پرشاخه و به ارتفاع ۶۰ تا ۱۲۰ سانتیمتر می‌باشد. برگهای نازک و غشائی، نوک تیز به طول ۷ تا ۱۲ و به عرض ۵/۲ سانتیمتر دارد. گلکهای آن زرد رنگ و مجتمع به صورت چتر در قسمت انتهائی شاخه‌هاست. میوه گوشه‌دار، بیضوی و به رنگ قرمز شفاف دارد. در شبه جزیره مالایا می‌روید.

در نواحی محل رویش، پوست آنرا به صورت پودر در آورده با برنج پخته و زردچوبه به صورت ضماد در می‌آورند و از آن، جهت رفع جوش و دانه‌های جلدی استفاده می‌نمایند. ضمناً برگ آن اثر مسهلی دارد و یک یا ۲ عدد آن برای اینکار مصرف می‌شود. هیچیک از دو گیاه مذکور در ایران نمی‌رویند.

صفحه ۳۰۲ بعد از سطر ۱۰

تیره رافله‌زیاسه

مجاور تیره زراوند، تیره کوچکی به نام Rafflesiaceae جای دارد که در کتب علمی مختلف، به تفاوت جزء تیره زراوند و یا تیره Cytnaceae آورده شده است. این تیره شامل ۸ جنس و حدود ۵۵ گونه گیاه است. گیاهانی عاری از کلروفیل و طفیلی ریشه یا ساقه گیاهانی که اعضاء چوبی دارند،

می‌باشند. عموماً عاری از ریشه ولی دارای دستگاه رویشی تحلیل یافته‌اند. گلکهای بردو نوع نر و ماده یا بندرت نر - ماده دارند. بعضی از آنها نیز مانند Rafflesia ها دارای گلکهای بزرگ می‌باشند. پوشش گل آنها معمولاً به صورت کاسه و جام مشخص، تغییر شکل حاصل نموده است. در نواحی مختلف پراکنده‌اند ولی انتشار غالب آنها در افریقا، امریکا، مائزی و بعضی نیز در فرانسه است.

در این تیره، یک نوع داروئی از جنس Cytinus به شرح زیر وجود دارد که طفیلی انواع Cistus ها که گیاهانی از تیره Cystaceae اند می‌باشد:

* Cytinus hypocystis L.

فرانس: Cytinelle, cytinet: ایتالیائی: Ipcisto, Mucchignero انگلیسی: Hypocist

آلمانی: Echte blutschuppe, Hypocist: عربی: ذعلوق

گیاهی چندساله، عاری از برگ و کلرفیل و طفیلی انواع Cistus ها است. ظاهری شبیه انواع گل - جالیز (Orobanche) دارد ولی به خلاف آنها، دارای گلکهای معطر، منظم، با پوششی مرکب از ۴ تقسیم مساوی و مجتمع در راس شاخه‌های کوتاه است. شاخه‌های آن به طول ۴ تا ۱۰ سانتیمتر، پوشیده از فلس‌های گوشه‌دار، فشرده بهم و برنگ زرد مایل به قرمز می‌باشد ولی رنگ گلها، در وارپته‌هایی که بر روی Cistus های گل قرمز زندگی می‌کنند، قرمز روشن است.

نام Cytinus از کلمه یونانی Kytinus مشتق شده است که به معنای گل انار است و آن نیز به علت شباهت ظاهری گل گیاه به گل انار می‌باشد. این گیاه در منطقه وسیعی از سواحل مدیترانه، در سواحل اقیانوس اطلس، ارتفاعات پیرنه تا جزایر Oléron و در آسیای صغیر یافت می‌شود ولی پراکندگی آن اصولاً کم است بطوریکه ندرتاً بدان برخورد می‌شود. استفاده درمانی از این گیاه، قدمت تاریخی دارد مانند آنکه دیوسکورید (Dioscoride) (قرن اول میلادی) آنرا گیاهی با اثر قابض می‌دانسته و جالینوس برای آن، صفات درمانی مختلف در مصارف داخلی و خارجی قائل بوده است. در آثار پلین Pline، مصرف آن بصورت مختلف دم کرده یا خیسانده در شراب قرمز و یا اصولاً شیره گیاه، وارد شده است. پزشکان عرب، مخصوصاً ابن‌بیطار، مصرف آنرا تحت نام Hibukisthidás توصیه می‌نموده‌اند. در قرن ۱۶ میلادی، لئونارد فوکس، آنرا نوعی قارچ تصور می‌نموده است تا آنکه ماتئول Matthiolo و بوهین Bauhin آنرا بطور صحیح معرفی نمودند.

از شیره گیاه یا از میوه و گاهی از کلیه قسمت‌های آن، عصاره‌ای تهیه می‌نمودند که پس از تغلیظ، به صورت توده‌هایی جامد (عصاره سفت)، به رنگ سیاه و کدر، مورد استفاده قرار می‌گرفته

است. طعم عصاره تغلیظ یافته، قابض و کمی اسیدی است.

ترکیبات شیمیائی - طبق بررسی‌های Pelletier، دارای تانن، اسید گالیک و مواد رنگی مختلف است.

خواص درمانی - شیره گیاه به علت دارا بودن اثر قابض قوی، در درمان اسهال‌های ساده، دیسانتری، خونروی‌های منشاء مختلف و غیره بکار می‌رود. J. Roques (در سال ۱۸۳۷ میلادی) برای آن اثر نیرو دهنده بافت‌های سست و بیحال قائل بوده است.

در گذشته بصورت بخور مورد استفاده قرار می‌گرفته و یا آنکه ضماد آنرا بر روی ناحیه معده و کبد اثر می‌داده‌اند و معتقد بودند که اثر تقویت کننده در این اعضاء ظاهر می‌نماید. با آنکه استفاده از آن امروزه کم شده معهذرا در فارماکوپه فرانسه سال ۱۹۷۵ مجدد وارد گردیده است.

اعراب، شیره تغلیظ یافته آنرا رب الارض (Rub el...) می‌نامند.

در ایران نمی‌روید.

صفحه ۳۵۸ بعد از سطر ۱۴

تیره فریفیون

اختصاصات اسیدهای چرب اشباع نشده مهم مانند اسیدهای لینولئیک (عوامل ویتامین F) و غیره که به حالت گلیسریدی در روغن‌های گیاهی وجود دارند، در مباحث مختلف این کتاب به تفصیل آمده است و چون بعضی از انواع اشباع شده این اسیدها نیز که غالباً همراه آنها، در روغن‌های گیاهی وجود دارند مانند اسید استئاریک، در ساختن فرآورده‌های زیبایی و بهداشتی و یا در تهیه کرم‌های پایه، نقشی دارند از اینجهت چند نوع مهم آنها در زیر شرح داده می‌شوند:

اسید استئاریک Acide stéarique (اوکتادکانونیک اسید Octadecanoic acid)، اسیدی است که مانند اسید پالمیتیک، بیش از همه اسیدهای چرب اشباع شده دیگر، در روغن‌های گیاهی، به حالت گلیسریدی وجود دارد. بصورت توده‌ای سخت، به رنگ سفید یا کمی مایل به زرد می‌باشد و یا به حالت جامد با ظاهر شفاف و متشکل از ذرات متبلور دیده می‌شود.

اسید استئاریک به فرمول $C_{18}H_{36}O_2$ و به وزن ملکولی ۲۸۴٫۴۸ است. به حالت گلیسریدی در پیه و چربی‌های حیوانی مختلف، همچنین در بعضی روغن‌های گیاهی یافت می‌شود

بعلاوه از هیدروژنه کردن (hydrogenation) روغن دانه پنبه یا روغن‌های گیاهی دیگر تهیه می‌شود. به صورت ورقه‌های کوچک و سفید رنگ نیز در می‌آید. وزن مخصوص آن در گرمای ۷۰ درجه، ۰٫۸۴۷ و نقطه ذوب آن بین ۶۹ و ۷۰ است (مرک ایندکس). اسید استئاریک بمقدار جزئی در آب حل می‌شود. هر گرم آن در ۲۱ میلی‌لیتر الکل، ۵ میلی‌لیتر بنزن، ۲ میلی‌لیتر کلروفرم، ۳۶ میلی‌لیتر استن، ۶ میلی‌لیتر تراکلرورکربن و ۳٫۴ میلی‌لیتر بی‌سولفیدکربن محلول است. در استات امیل و تولوئن نیز حل می‌شود.

اندیس صابونی آن بین ۱۹۷ و ۲۱۲ است و نباید بیش از ۰٫۲ درصد آب داشته باشد. اسید-استئاریک افی‌سینال، مخلوطی از اسید استئاریک، اسید پالمیتیک و به مقدار کم از اسید اولئیک می‌باشد. اسید استئاریک، در تهیه شیاف‌ها، پمادها، بعضی قرص‌ها، ساختن کرم استئارات سدیم (کدکس)، فرآورده‌های بهداشتی مختلف، شمع و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اسید پالمیتیک Acide palmitique (هگزا دکانویک اسید Hexadecanoic acid، هگزادسیلیک اسید Hexadecylic acid، ستیلیک اسید Palmitic acid, Cetylic acid)، به فرمول $C_{16}H_{32}O_2$ و به وزن ملکولی ۲۵۶٫۴۲ است. به حالت گلیسریل استر (glyceryl ester) در چربی‌ها و روغن‌ها یافت می‌شود. از روغن نخل، پیه گیاهی چین (Chinese vegetable tallow) نیز به دست می‌آید. اسید پالمیتیک، به صورت فلس‌های کوچک، سفید و متبلور به دست می‌آید. در گرمای ۶۳ تا ۶۴ درجه ذوب می‌شود. در آب غیر محلول ولی در الکل سرد و اتر دیپترول بمقدار کم حل می‌شود. بمقادیر زیاد در الکل داغ، اتر پروپیل و کاروفرم محلول است.

اندیس صابونی شدن آن بین ۲۰۵ و ۲۲۱ و نقطه انجماد آن، در گرمای بین ۵٫۳ و ۶٫۲ درجه است.

اسید پالمیتیک نباید بیش از ۱/۵ درصد آب داشته باشد و باید در ظروف کاملاً در بسته نگهداری شود.

اسید آراشیدیک Acide arachidique (آراشیک اسید arachic acid، Eicosamic acid, arachidic acid)، به فرمول $C_{20}H_{40}O_2$ و به وزن ملکولی ۳۱۲٫۵۲ است. اسید چربی است که در روغن‌های گیاهی مانند روغن بادام زمینی، روغن ماهی و غیره یافت می‌شود. از هیدروژنه کردن اسید آراشیدونیک نیز به دست می‌آید (1). ستر آن توسط Linstead و همکارانش

نیز صورت گرفته است (۱).

اسید آراشیدیک، به حالت متبلور در الکل به دست می‌آید. در گرمای ۵ ر ۷۵ درجه ذوب می‌شود. در آب غیر محلول است.

متیل استر (Methy ester) آن، به فرمول $C_{21}H_{42}O_2$ می‌باشد و در گرمای ۴۷ درجه نیز ذوب می‌شود.

اتیل استر (Ethyl ester) آن به فرمول $C_{23}H_{46}O_2$ است و در گرمای کمتر یعنی در ۴۱ درجه ذوب می‌گردد.

اسید لینئوسویک (Tetracosanoic acid) (تراکوزانویک اسید) $Acide\ lignocérique$ ، به فرمول $C_{24}H_{48}O_2$ و به وزن ملکولی ۶۲ و ۳۶۸ است. در دانه انواع مختلف *Corchorus* مانند *C. capsularis L.*، قطران چوب بعضی انواع *Fagus* و غیره یافت می‌شود و استخراج شده است (۲). غالب روغن‌های طبیعی نیز مقدار کمی از این اسید چرب بصورت گلیسرید در خود دارند. روغن دانه درخت کوچکی به نام *Adenantha pavonina L.* نیز که در هند می‌روید، دارای معادل ۲۵ درصد از آنست. سنتز آن توسط *Fieser* و همکارانش صورت گرفته است (۳).

اسید لینئوسویک، به حالت متبلور به دست می‌آید. در گرمای ۱۵ ر ۸۴ درجه ذوب می‌شود. در اتانول ۳۵ ر ۹۱ درصد، به مقدار ۱۸۲ ر ۰ گرم در هر ۱۰۰ میلی لیتر حل می‌شود.

صفحه ۳۷۸ بعد از سطر ۱۵

از بین *Euphorbia* علاوه بر انواعی مانند *E. lathyris L.*، *E. verrucosa Jacq.* و غیره که مشخصات دانه روغن‌دار آنها در این مبحث به اختصار شرح داده شد، دانه روغن‌دار انواع دیگری نیز مورد بررسی‌های علمی قرار گرفته و اختصاصاتی به شرح زیر برای آنها ذکر شده است (۴).

1 - Linstead et al., J. Chem. Soc. (1955), 1097.

2 - Sullivan. Ind. Eng. Chem. 8 , 1027 (1916) .

3 - Fieser, Szmuszkovicz. Chem. Soc. 70, 3352 (1948) .

4 - Dictionnaire des Huiles végétales par P. H. Mensier, 1957 .

۱ - دانه *E. amygdaloides L.*، دارای ۲۲ تا ۲۳ درصد ماده روغنی است که پس از استخراج، حالت روان و رنگ زرد روشن دارد. در ۳۰ - درجه نیز انجماد حاصل می‌کند. وزن - مخصوص آن در گرمای ۱۵ درجه معادل ۰٫۹۳۷ است. مقدار درصد اسیدهای چرب اشباع شده آن به ۴ تا ۵ درصد می‌رسد. روغن دانه این گیاه به علت آنکه اثر خشک شونده قوی دارد به مصارف صنعتی می‌رسد. این گیاه بطوریکه قبلاً اشاره شد، در ایران نمی‌روید ولی در بعضی نواحی اروپا مانند فرانسه یافت می‌شود.

۲ - *E. cyparissias L.*، که اختصاصات درمانی آن قبلاً ذکر شد، در ایران نمی‌روید. دانه‌های آن بسیار ریز است بطوریکه هر ۱۰۰۰ عدد آن، ۱٫۹۵ گرم وزن دارد. روغن این دانه‌ها، که به ۲۷ تا ۳۸ درصد وزن آنها می‌رسد، حالت روان و رنگ زرد یا مایل بسبز دارد. در ۳۷ - درجه انجماد حاصل می‌کند. وزن مخصوص آن بین ۰٫۹۳۷ ر ۰٫۹۴۰ و در گرمای ۱۵ درجه است. اندیس انکسار آن در گرمای ۱۵ درجه بین ۱٫۴۸۴۵ ر ۱٫۴۸۶۱ می‌باشد. اندیس صابونی شدن و اندیس - ید آن بترتیب، ۱۹۶ و بین ۱۹۵ و ۲۰۵ است.

روغن دانه این گیاه اثر مسهلی دارد و چون خشک شونده است بمصارف صنعتی مختلف می‌تواند برسد.

۳ - *E. Dracunculoides Lam.* - این گیاه در بعضی نواحی آسیا مانند هند و ایران؟ می‌روید. ساقه‌ای بارتفاع کم و برگهائی باکناره‌های صاف و منتهی به نوک، باریک دارد. میوه‌اش کپسول، بیضوی و محتوی دانه‌های کوچک و کشیده و چهارگوش است. دانه‌اش دارای ۳۵ درصد مواد روغنی است و روغن حاصل از دانه‌ها، حالت روان و رنگ زرد مایل به سبز دارد و خشک شونده است از این نظر، به مصارف صنعتی مختلف مانند ساختن ورنی و غیره می‌رسد.

در نواحی جنوب شرقی ایران: حاشیه رودخانه حب در بلوچستان می‌روید (فلور ایران) ولی در فلورا - ایرانیکیا وجود آن در ایران ذکر نشده است.

۴ - *E. Esula L.* - این گیاه علاوه بر مصارف درمانی که قبلاً ذکر شد، دانه‌هایی بسیار ریز و اندوخته‌ای معادل ۳۰ درصد از مواد روغنی دارد. روغن دانه آن پس از استخراج، حالت روان و رنگ زرد روشن دارد. فاقد بوی مخصوص ولی دارای طعم ابتدا ناپسند است ولی تدریجاً تند و سوزاننده می‌شود. در ۳۰ - درجه انجماد حاصل می‌کند. در آذربایجان و خراسان می‌روید.

وزن مخصوص آن در گرمای ۱۵ درجه برابر ۰٫۹۳۸، اندیس صابونی و ید آن به ترتیب ۱۹۶ و ۲۰۸، ۲۰۶ است. از مشخصات روغن دانه این گیاه آنست که اسیدهای چرب آن اختصاصاً از

نوع اشباع نشده میباشد. روغن دانه، دارای اثر مسهلی و خشک شونده قوی است.

۵ - *E. Gerardiana L.* - علاوه بر اثر درمانی گیاه که قبلاً ذکر شد، دانه‌اش دارای ۴۰ درصد ماده روغنی قابل استخراج می‌باشد. روغن آن، حالت روان و رنگ زرد روشن دارد. در ۵ - تا ۱۰ - درجه انجماد حاصل می‌کند. وزن مخصوص آن در گرمای ۱۵ درجه، ۰٫۹۳۸، اندیس صابونی آن بین ۱۷۹ و ۱۸۶ و اندیس ید آن بین ۱۰۳ و ۱۰۸ است.

در نواحی جنوب غربی افریقا و شمال و مغرب ایران پراکنده است.

۶ - *E. Helioscopia L.*، علاوه بر اختصاصات درمانی که ذکر شد، دارای دانه‌های بسیار ریز و روغن دار است. مقدار درصد روغن دانه گیاه به ۳۰ تا ۳۵ درصد میرسد. روغن آن، حالت روان، رنگ زرد روشن تا زرد تیره و مایل بسبز دارد. بدون بو ولی دارای طعم مخصوص است. در ۲۸ - درجه انجماد حاصل می‌کند. دارای مشخصاتی به شرح زیر است:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه، بین ۰٫۹۳۴ و ۰٫۹۳۶ ر.

- اندیس انکسار در گرمای ۱۵ درجه، بین ۱٫۴۸۴۵ و ۱٫۴۸۵۰ ر

- اندیس صابونی شدن (Saponification)، بین ۱۹۱ و ۱۹۲

- اندیس ید بین ۲۰۲ و ۲۰۶

اسیده‌های چرب روغن، منحصرآ دارای مقدار کمی از نوع اشباع شده است.

روغن مذکور دارای اثر مسهلی قوی و اثر خشک شونده بسیار سریع است. این گیاه در منطقه

وسیعی از نواحی شمالی، غربی و جنوبی ایران پراکنده است.

۷ - *E. marginata* * - گیاهی است که در اتازونی و بعضی نواحی اروپا می‌روید ولی در

ایران یافت نمیشود. دانه‌اش دارای ۳۵ درصد روغن است که پس از استخراج، حالت روان، رنگ زرد و وزن مخصوصی بین ۰٫۹۰۹ و ۰٫۹۳۳ در گرمای ۱۵ درجه دارد.

اندیس انکسار آن در گرمای ۱۵ درجه، معادل ۱٫۴۸۰۴، اندیس صابونی شدن بین ۱۸۶ و ۱۹۵ و اندیس ید آن بین ۱۳۵ و ۲۰۲ است.

مقدار درصد اسیده‌های چرب اشباع نشده آن خیلی زیاد است یعنی ۹۰ درصد آن از مجموع اسیده‌های لینولئیک و لینولئیک و ۷ درصد اسید اولئیک تشکیل می‌یابد بطوریکه مقدار درصد اسیده‌های چرب اشباع شده آن یعنی اسید استاریک و اسید پالمیتیک، معادل ۳ درصد می‌باشد.

۸ - *E. paralias L.* *، که اختصاصات درمانی آن در صفحات قبل ذکر شد، دارای دانه‌های

نسبتاً درشت‌تر از انواع قبلی است بطوریکه هر ۱۰۰۰ عدد دانه آن، ۱۳ گرم بطور متوسط وزن

دارد. مقدار درصد ماده روغنی دانه آن به ۳۵ تا ۴۰ درصد می‌رسد. این روغن، حالت روان و رنگ زرد طلائی دارد. فاقد بو و دارای طعمی در ابتدا ضعیف است ولی تدریجاً تند و سوزاننده می‌شود. در ۲۵ - درجه انجماد حاصل می‌کند. مشخصات آن بشرح زیر می‌باشد:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه، معادل ۰٫۹۳۷ ر.

- اندیس انکسار در گرمای ۱۵ درجه برابر ۱٫۴۸۴۵ ر

- اندیس صابونی شدن، بین ۱۹۳ و ۱۹۴

- اندیس ید بین ۱۹۶ و ۱۹۷

از مشخصات این روغن آنست که اسیده‌های چرب آن، اختصاصاً از نوع اشباع نشده است.

لین روغن مانند روغن دانه بعضی دیگر از انواعی که شرح داده شد دارای اثر مسهلی است و

بعلاوه خاصیت خشک شونده بنحو قوی دارد.

۹ - *E. peplus L.*، بطوریکه قبلاً ضمن شرح اختصاصات درمانی اعضاء آن ذکر شد، در

ایران می‌روید. ابعاد دانه آن ۱٫۵ در یک میلی‌متر است. روغن حاصل از دانه‌های گیاه، حالت روان، رنگ

زرد و وزن مخصوصی معادل ۰٫۹۳۵ در گرمای ۱۵ درجه دارد. اندیس انکسار آن در گرمای ۱۵

درجه، برابر ۱٫۴۸۴۹ ر و اندیس ید آن، ۲۰۲ است.

دارای اثر خشک شونده (Siccative) است.

۱۰ - *E. platyphyllos L.* (۱) *، این گیاه در فرانسه و نواحی مرکزی اروپا می‌روید. هر

۱۰۰۰ عدد دانه آن ۱۳٫۲ گرم وزن دارد. دانه‌ها، محتوی ۳۰ تا ۳۵ درصد ماده روغنی می‌باشند که

پس از استخراج، حالت روان و رنگ متغیر از زرد روشن تا زرد تیره دارد. فاقد بوی مخصوص است. در

۳۰ - درجه نیز انجماد حاصل می‌کند.

مشخصات آن به شرح زیر می‌باشد:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه بین ۰٫۹۳۵ و ۰٫۹۳۶ ر.

- اندیس انکسار در گرمای ۱۵ درجه برابر ۱٫۴۸۵۶ ر

- اندیس صابونی شدن، معادل ۱۹۱

- اندیس ید، بین ۲۰۶ و ۲۱۲

اسیده‌های چرب روغن منحصرآ شامل ۳ تا ۴ درصد از نوع اشباع شده است بطوریکه بقیه، آن

۱ - در کتاب روغن‌های گیاهی، اثر P. H. Mensier، به صورت *E. Platypylla* وارد شده است.

شامل نوع اشباع نشده می‌باشد.

روغن مذکور دارای اثر مسهلی و خشک شونده قوی است. ولی از این نظر به مصارف درمانی نمی‌رسد.

با آنکه روغن دانه بعضی از Euphorbia ها بطوریکه در فوق ذکر شد، دارای اثر مسهلی و حتی مسهلی قوی می‌باشد معهداً از نظر درمانی و بمنظور فوق که ذکر شد، مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و چنین بنظر می‌رسد که به دلایل زیر باشد:

۱ - تشخیص انواع این گیاهان از یکدیگر کار مشکلی است.
۲ - مصرف بعضی از آنها بعلت آنکه اثر مسهلی قوی دارند ممکن است ایجاد ناراحتی‌های شدید نمایند و خطرناک باشند.

در ایران ندرتاً به مصارف درمانی می‌رسند.

طبق بررسی‌های فراوانی که در انواع Euphorbia در طی سال‌های اخیر بعمل آمد (1)، گونه‌های زیر، بعلت دارا بودن دی‌ترین‌های سمی (diterpen)، در ردیف انواع سمی و قابل توجه، ذکر شده‌اند:

۱ -	Euphorbia cyparissias L.
۲ -	erythraea
۳ -	Essula L.
۴ -	Helioscopia L.
۵ -	Lathyris L.
۶ -	milii Var. milii
۷ -	myrsinites G.G.
۸ -	peplus L.
۹ -	pulcherrima Wild.
۱۰ -	stricta L.
۱۱ -	Tirucalli L.

گیاهان مذکور، بعلت غیر مهم بودن و یا فاقد بودن اثرات درمانی، مورد استفاده قرار نمی‌گیرند و یا منحصرأ به بعضی مصارف درمانی آنهم در طب عوام می‌رسند، اگر در علوفه حیوانات وجود داشته باشند ایجاد مسمومیت می‌نمایند زیرا اعضاء مختلف آنها، بر اثر خشک شدن، فاقد مواد سمی نمی‌شوند و لاتکس دانه آنها از بین نمی‌رود (1)

اگر اعضاء بدن کودکان ضمن بازی کردن به شیرابه گیاهان ردیف‌های (۴) و (۷) آلوده شود و اگر این آلودگی در اشخاص بزرگ ضمن باغبانی یا از بین بردن علف‌های هرزه باغ پیش آید و یا افراد اخیر از لاتکس این گیاهان (ردیف‌های ۵ و ۸) جهت درمان، از بین بردن كك مك، زگیل و غیره استفاده بعمل آورند، مسمومیت و بروز عوارض ناراحت کننده پیش خواهد آمد. اگر مقادیر زیاد شیرابه گیاهان مذکور با پوست یا مخاط‌ها تماس پیدا نماید، ایجاد عوارض ناشی از التهاب، با شدت‌های متفاوت و متناسب با سن یا درجه مسمومیت در آنها پیش خواهد آمد زیرا مواد تحریک کننده موجود در لاتکس آنها که عبارت از استرهای دی‌ترین، مخصوصاً مشتقات eugenol می‌باشد باعث مسمومیت می‌شود (2).

Nestler در سال ۱۹۶۲ میلادی با آزمایش‌هایی که بر روی خود بعمل آورد (از نظر تأثیر لاتکس گیاهان مذکور بر روی پوست..). به این نتیجه رسید که اثرات سمی ناشی از تأثیر مواد سمی گیاهان مذکور بر روی پوست، بر حسب فصول مختلف سال تغییر پذیر می‌باشد. مانند آنکه به این نتیجه رسید که اثر تحریک کننده شیرابه Euphorbia cyparissias L. بر روی پوست، در ماه‌های مرداد و شهریور نسبتاً زیاد است در حالیکه لاتکس گیاه مذکور در ماه‌های فروردین و اردیبهشت، اثر چندانی ظاهر نمی‌نماید. Geidel در سال ۱۹۶۲ میلادی در طی بررسی‌های پی‌گیر خود به این نتیجه رسید که نوعی از فریون به نام E.Lathyris L.، با آنکه در چشم خرگوش و سگ اثر چندانی ظاهر نمی‌کند ولی در چشم خوک گینه و در انسان، ایجاد التهاب در پلك چشم، ورم ملتحمه و ناراحتی‌های قرنیه می‌نماید. در هر حال عوارض ناشی از تأثیر شیرابه (لاتکس) گیاهان مذکور بر روی پوست بدن، به مقدار لاتکس و مدتی را که بر روی پوست قرار داشته، بستگی دارد.

1 - Bentz, H. Nutztiervergiftungen, Erkennung und verhütung, G. Fischer, Jena, 361 p. 1969.

2 - Evens, F. J. and C. J. Soper : The tiglian, Daphnan ...their biological activities, 1978.

1 - A Colour Atlas of poisonous plants, by D. Frohn and H. J. pfänder 1984.

اگر پس از آلود شدن پوست بدن به لاتکس، به سرعت بتوانند شیرابه را بخوبی از پوست دور نمایند و پوست بدن را پاک کنند، ایجاد ناراحتی نخواهد شد. ضمناً اگر شیرابه به داخل چشم سرایت نماید باید عمل شستشوی کامل چشم و مراجعه به پزشک سریعاً انجام گیرد زیرا در غیر اینصورت ایجاد ورم ملتحمه و ضایعه در قرنیه خواهد شد.

اگر لاتکس بمقدار زیاد خورده شده باشد. شستشوی سریع معده ضرورت دارد بعلاوه بعد از این عمل نیز باید مقداری زغال گیاهی دارویی و حتی یک ملین ملایم مورد استفاده قرار گیرد. در بین Euphorbia ها، انواع دارویی دیگری علاوه بر آنچه در صفحات این کتاب آمده، وجود دارد که بعضی از آنها سالهاست با موفقیت بمصارف درمانی مخصوصاً در نواحی محل رویش می‌رسند. در اینجا از بین این گیاهان، به شرح مختصر انواع مهم آنها، نقل از کتب دارویی قدیم و با همان نامهایی که در آنها آمده مبادرت شده است (1):

Euphorbia corollata L. - گیاهی است که در امریکای شمالی، مانند اتازونی می‌روید و مردم نواحی محل رویش نیز از ریشه آن بعنوان قی آور و مسهل استفاده بعمل می‌آورند.
E. hypericifolia L. - این گیاه مانند نوع قبلی، در نواحی مختلف اتازونی به فراوانی پراکنده است و از ریشه‌اش بعنوان قی آور استفاده درمانی بعمل می‌آورند.
E. Intysi Drak. - که قبلاً به آن اشاره شد بصورت درختچه‌ای به ارتفاع ۴ - ۶ متر است. از ساقه‌های آن بر اثر ایجاد شکاف، شیرابه‌ای خارج می‌شود که سریعاً می‌بندد و بهترین نوع کائوچوک از آن به دست می‌آید که در بازارهای دارویی کمیاب است.
 در ماداگاسکار می‌روید.

★Euphorbia antiquorum L.

فرانسه: Anciens milk - Wort : انگلیسی: Euphorbes des Anciens

آلمانی: Wolfsmilchen der alten ایتالیائی: Euforbio indiano

عربی: زقوم هندی، غولق (Ghulaq)، جولق

گیاهی بوته مانند یا بصورت درختچه و دارای ساقه راست، گوشتدار و عاری از کرک است. شاخه‌هایی با بالهای موجدار و ضخیم، بایک زائده زیر برگ (استیبول) تیغ مانند و نوک تیز دارد. برگهای

کوچک و معدود آن که در طرفین استیبول‌ها قرار دارند، عموماً گوشتدار، بیضوی دراز و منتهی به نوک مدوراند. در نواحی گرم جنوب آسیا مانند هندوستان و سیلان پراکنده است. بومیان بعضی از نواحی هند، در روزهای سه‌شنبه و پنجشنبه ماه مرداد، در اطراف این درخت جمع می‌شوند و برنج و شیر و شکر هدیه می‌دهند و معتقدند که با این عمل، از گزند مارها در امان خواهند بود بعلاوه ریشه گیاه را با لافل سیاه، مخلوط کرده بعنوان داروی ضد سم مار در مواقع گزش مارهای سمی می‌خورند و یا آنرا به محل گزیدگی می‌مالند.

مردم هند، در ناحیه‌ای به نام Nighantas، از اعضای گیاه مذکور بعنوان مسهل، هضم کننده، رفع کننده یبوست و نفع، درمان رماتیسم و جزام و رفع زردی استفاده درمانی بعمل می‌آورند بعلاوه بطوریکه در کتب دارویی هند آمده است، طبق توصیه Dr. J. H. Thornton، شیرابه گیاه را با براکس و نمک معمولی مخلوط نموده، جهت رفع ناراحتی، به محل دردناک و متورم مفاصل در استعمال خارج می‌مالند. مقدار کم شیرابه این گیاه اثر مسهلی قوی دارد و از این نظر، مصرف آن باید در نهایت دقت و احتیاط صورت گیرد.

E. pilulifera Linn. - گیاهی علفی، پوشیده از تار و دارای ساقه‌ای بوضع مایل و منتهی به راس برگشته است. از مشخصات آن اینست که برگهایی متقابل به وضع مایل و مستطیلی شکل دارد. گل‌های کوچک و متعدد آن، مجموعاً ظاهر مدور دارند و در محور ساقه پدید می‌آیند. برگهای پوشیده از تار و میوه‌های کوچک این گیاه، بهترین وسیله تشخیص آن از انواع دیگر است.
 طبق بررسی‌های J. H. Bunting که در کتب دارویی قدیمه منعکس است (1)، وجود موادی مانند موم، کائوچوک، کلروفیل، رزین، تانن، قند، موسیلاژ، هیدرات‌های کربن، مواد آلومینوئیدی، اکسالات کلسیم و املاح مختلف دیگر در آن ذکر شده است. ماده موثر آن، چنین بنظر می‌رسد که نوعی گم - زرین باشد.

این گیاه در نواحی حاره هندوستان پراکنده است و به تفاوت به اسامی Dudhi و Bara - keru موسوم می‌باشد.

مصرف این گیاه توسط حیوانات، بعلت تاثیر مواد موثر آن بر روی مراکز تنفسی و قلب، موجبات مرگ را در آنها فراهم می‌آورد.

بررسی‌های مختلف، منعکس در کتب دارویی هند نشان می‌دهد که مصرف آن در درمان

تنگی نفس، آسم، اتساع و خرابی حبابهای ریوی و از بین رفتن خاصیت ارتجاعی جدار آنها، اثر درمانی ظاهر می‌کند و از آن به صورت مختلف مانند عصاره آبی یا جوشانده و غیره می‌توان استفاده بعمل آورد. استفاده از اعضاء این گیاه برای مصارف درمانی، در فیتوتراپی‌ها و کتب علمی جدید انعکاس چندانی ندارد.

در ایران نمی‌روید.

E. Kreusii Lion، در چین می‌روید و ریشه خشک آن بعنوان مسهل و مدر بکار می‌رود. از آن، جهت رفع خیز اندامها، آب آوردن شکم (Ascite)، عدم دفع ادرار و رفع یبوست استفاده بعمل می‌آورند. دارای دی‌تریپ‌نوئیدها ditripnoides و تری‌تریپ‌نوئیدهای مختلف، ساکارز، گلوکز و اسید اکسالیک است.

مقدار مصرف پودر ریشه خشک شده آن، ۰٫۳ تا ۰٫۶ گرم (حداکثر ۱ تا ۱٫۵ گرم) در روز است که در یک دفعه مصرف می‌شود. معمولاً برای جلوگیری از استفراغ که پس از مصرف پودر ریشه ممکن است عارض شود، آنرا درون کپسول جای می‌دهند و به آن صورت مصرف می‌کنند (Hong - yen Hsu).

صفحه ۳۸۹ بعد از سطر ۱۵

Stillingia sylvatica L. - شرح کامل اختصاصات و مشخصات این گیاه، که در صفحه ۳۸۹ به اختصار وارد شده به شرح زیر است:

گیاهی است چند ساله و دارای ساقه‌های چوبی که در نواحی مختلف مانند ویرجینیا، فلوریدا تا تگزاس پراکندگی دارد و به نامهای *Queen's Root*، *Queen's Delight* و *Yaw Root*، در این نواحی موسوم است.

قسمت مورد استفاده این گیاه ریشه آنست که به حالت خشک شده مصرف می‌گردد. برای اینکار، پس از خارج کردن گیاه از زمین، ریشه آنرا بخوبی می‌شویند تا عاری از آلودگی‌ها گردد و سپس آنرا به قطعات کوچک درآورده خشک می‌نمایند تا آماده برای مصرف شود.

ترکیبات شیمیائی - ریشه گیاه دارای ۳ تا ۴ درصد اسانس، یک ماده رزینی تلخ و ۱۰ تا ۱۲ درصد تانن است. دانه‌اش دارای ۳۰ تا ۳۵ درصد روغن قابل استخراج می‌باشد.

ریشه گیاه دارای ظاهر استوانه‌ای با انشعابات کم است. درازای آن به ۴۰ سانتیمتر و قطر آن به ۳ تا ۴ میلیمتر می‌رسد. در بازارهای دارویی، به صورت قطعاتی به طول ۲ سانتیمتر در معرض استفاده قرار می‌گیرد. رنگ آن قهوه‌ای تیره است و در سطح آن، شیارهای طولی قابل تشخیص دیده می‌شود. بوی ضعیف و طعم تلخ و تند دارد.

از سوزاندن ریشه خشک گیاه نباید بیش از ۶ درصد، خاکستر برجای بماند.

خواص درمانی - ریشه گیاه دارای اثر زیادکننده ترشحات بزاق، خلط‌آور و مدر است ولی

مصرف مقادیر زیاد آن، اثر مسهلی قوی ظاهر می‌کند.

از ریشه گیاه، جهت درمان برونشیت (بعلت خلط‌آور بودن)، *Laryngitis stridulosa* (۱)، درمان دانه‌های جلدی، بواسیر و رفع یبوست استفاده بعمل می‌آید.

در مصارف داخلی می‌توان از مخلوط آن با ریشه بابا آدم، ترشک، *Iris versicolor* و یا مخلوط با شاه‌تره، جهت رفع دانه‌های جلدی استفاده بعمل آورد. در درمان اسپاسم خنجره، خروسک و برونشیت، ریشه گیاه را مخلوط با لوبلی (*Lobelia*)، انیس و *Eucalyptus* بکار می‌برند.

صور دارویی - ریشه خشک گیاه به مقدار ۱ - ۲ گرم به صورت جوشانده - تنطور.

باید توجه داشت که ریشه گیاه اگر بیش از ۲ سال نگهداری شده باشد نباید مصرف شود. ضمناً

ریشه گیاه اثر تحریک‌کننده پوست دارد و پودر آن عطسه‌آور است.

در بین این گیاهان، انواع مفید دیگری نیز وجود دارد که از بین آنها به شرح گیاه زیر اکتفا شده

است:

Stillingia sebefera Roxb.، درختی است که منشاء اصلی آن احتمالاً هند و چین بوده

ولی امروزه در وسعت پهناوری از قاره آسیا مانند چین، هند و ژاپن پراکندگی دارد. در امریکا، مخصوصاً در اتازونی، فلوریدا، کالیفرنیا، جنوب کارولینا و تکزاس نیز پرورش می‌یابد. در نواحی مساعد، ارتفاع آن، به ۱۲ و گاهی ۱۵ متر می‌رسد. برگهائی برنگ سبز تیره در سطح فوقانی پهنک و گللهای کوچک، بدون گلبرگ، بر دو نوع نر و ماده دارد. میوه آن به صورت کپسول، ۳ حفره‌ای، شکوفا و محتوی یک دانه در هر حفره است.

درختان ۸ ساله، معادل ۸ تا ۱۲ کیلوگرم ولی درختان مسن‌تر به تفاوت ۳۰ تا ۳۵ کیلوگرم، دانه

۱ - *Laryngitis stridulosa*، عبارت از اسپاسم خنجره با شهبیق صدادار مانند صدای خروس است از این نظر، خروسک اصطلاح شده است.

تولید می‌کنند. از مشخصات دانه آن اینست که اطراف آنرا پوشش ضخیمی به رنگ سفید فرا می‌گیرد و اگر این پوشش کنده شود، دانه‌های کروی شکل با پوسته، قهوه‌ای رنگ و محتوی مغزی برنگ مایل به سفید ظاهر می‌گردد. دانه‌های خشک دارای معادل ۴ درصد آب است. پوشش خارجی دانه، ۳۱ تا ۳۲ درصد و پوسته دانه، ۳۲ تا ۳۳ درصد وزن کلی دانه را تشکیل می‌دهند. بقیه آن که در حدود ۳۶ درصد می‌شود، وزن مغز دانه می‌باشد.

پوشش ضخیم دانه، حالت اسفنجی و اشباع شده از نوعی روغن غلیظ دارد ولی روغن مغز دانه، دارای حالت روان و بکلی متفاوت از روغن قسمت‌های خارجی است.

۱ - پوشش خارجی دانه، پیه گیاهی چین (Suif végétal de chine) نامیده می‌شود. این روغن، حالت سخت و شکننده دارد و رنگ آن سفید یا سفید مایل به سبز می‌باشد. فاقد بو ولی دارای طعم مخصوص است.

مشخصات روغن مذکور به شرح زیر است:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه برابر ۰٫۹۱۸ (۱)

- اندیس انکسار در گرمای ۴۰ درجه بین ۱٫۴۵۶۰ تا ۱٫۴۵۷۴

- نقطه ذوب بین ۴۵ و ۴۶

- اندیس صابونی (صابونی شدن) بین ۱۹۹ - ۲۰۰

- اندیس ید بین ۲۷ و ۳۳

اسیدهای چرب آن مرکب از ۲ تا ۵ درصد اسیدلوریک، حدود ۶ درصد اسید - میریستیک، ۵۷ تا ۶۷ درصد اسید پالمیتیک، ۲ تا ۸ درصد اسید استئاریک و ۲۷ تا ۳۵ درصد اسید اولئیک است.

این روغن می‌تواند بمصارف تغذیه برسد ولی بیشتر در صابون سازی، مخصوصاً ساختن شمع و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پرورش آن در چین به پایه ایست که در حال حاضر، صدور سالیانه روغن دانه این گیاه از ۱۷۰۰۰ تن تجاوز نموده است.

۲ - روغن مغز دانه این گیاه، دارای حالت روان، رنگ زرد مایل به قهوه‌ای یا قهوه‌ای، بوی مخصوص و مشخصاتی به شرح زیر است:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه، بین ۰٫۹۳۹ و ۰٫۹۴۶

- اندیس انکسار در گرمای ۲۵ درجه بین ۱٫۴۸۱۷ و ۱٫۴۸۳۰

- اندیس صابونی بین ۲۰۲ و ۲۱۲

- اندیس ید بین ۱۶۹ و ۱۸۷

این روغن دارای ۴ تا ۶ درصد اسید پالمیتیک، ۱ تا ۳ درصد اسید استئاریک، بمقادیر کم از اسید - آراشیدیک، ۷ تا ۱۱ درصد اسید اولئیک، ۵۰ تا ۶۳ درصد اسید لینولئیک و ۲۲ تا ۲۶ درصد اسید - لینولینیک است.

فقط در چین، اقدام به استخراج این روغن می‌شود که آنهم بیشتر برای مصارف روشنائی، نقاشی، تهیه ورنی و روغن‌هایی جهت غیر قابل نفوذ نمودن اشیاء است. بعلاوه این روغن مانند روغن کتان، خشک شونده است (1).

این گیاه در ایران نمی‌روید.

صفحه ۳۹۴ بعد از سطر ۱۲

Bridelia retusa Spreng. * - درختچه کوچکی است که در هند و سیلان پراکنده دارد.

در جوانی پوشیده از خار و دارای ساقه‌ای به رنگ سبز است. برگهای زیادی، بطول متوسط ۱۲ و به عرض ۵ سانتیمتر، بیضوی دراز، به رنگ سبز شفاف و منتهی به راس مدور دارد. گلهای آن، به رنگ زرد مایل به سبز و مجتمع در طول ساقه یا در قسمت انتهائی آنست.

تمام قسمت‌های گیاه طعم تند و تلخ دارند و از آنها جهت درمان لمباگو (درد در ناحیه کمر)، فلج نیمه بدن (hemiplegia) استفاده می‌شود. ریشه و پوست آن دارای اثر قابض اند.

نوع دیگر، *B. montana Willd.* * است که بوته مانند و برگهایی به ابعاد گیاه قبلی دارد ولی کناره برگهای آن موجدار است. گلهای نر و ماده آن، واقع بروی ۲ پایه بایک پایه‌اند. میوه اش کوچک، به طول ۶ میلیمتر بیضی شکل است. در هند، جنوب هیمالیا و برمه پراکنده است. پوست آن اثر قابض دارد و در هند و بمبئی مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای آن در بعضی کتب، اثر ضد رماتیسمی ذکر شده است (Ind. Med pl.).

Melanthesa rhamnoides Bl.، *Breynia rhamnoides* Müell. - گیاهی بوته -

مانند و دارای شاخه‌هایی است که غالب آنها وضع افقی دارند. برگهای فراوان آن نازک، بیضوی یا نوک - تیز و بطول متوسط ۳ سانتیمتر است. گل‌های ماده آن غالباً افقی دیده می‌شوند. گل‌های نر آن، مجتمع بتعداد چند تایی و میوه‌اش مدور و محتوی دانه‌هایی به قطر ۳ میلی‌متر می‌باشد. در نواحی حاره هند، سیلان، چین، جزایر مالایا و فیلیپین می‌روید.

برگ آن اثر قابض دارد و خشک شده آن، به مصارفی مشابه برگ توتون می‌رسد. از آن، جهت رفع التهاب و تورم زبان کوچک و مصارف دیگر استفاده می‌شود.

نوع دیگر *B. patens* Rolfe است که ظاهری شبیه بوته‌های کوچک دارد. پوست ساقه‌های آن، صاف و به رنگ خاکستری است. برگهای نازک آن، ظاهر بیضوی دارند. گل‌های نر آن به رنگ زرد روشن است و به خلاف گل‌های ماده، در قسمت‌های پائین محور ساقه ظاهر می‌شوند. میوه آن مدور، به قطر ۱۳ تا ۱۷ میلی‌متر و محتوی دانه‌هایی همراه بازنده‌هایی به رنگ زرد مایل به نارنجی است. در نواحی حاره هیمالیا، آسام، برمه، و سیلان می‌روید.

تمام قسمت‌های گیاه دارای اثر قابض و مصارف درمانی در نواحی محل رویش است. شیرۀ ساقه آن، جهت درمان ورم ملتحمه مصرف دارد.

F. microcarpa Bl.، *Flueggea virosa* Bail. - گیاهی بوته مانند، بی‌کرک، و دارای

پوستی به رنگ خاکستری است. برگ‌هایی بیضوی - تخم‌مرغی و بطول متوسط ۵ تا ۳ سانتیمتر دارد. گل‌های آن به حالت فشرده در داخل براکته‌ها (زائد زیر برگ) جای دارند. تعداد گل‌های نر آن زیاد ولی گل‌های ماده کم است. میوه‌اش، کوچک، کروی شکل، دارای میان برگ‌گوشتی و محتوی دانه‌های مدور می‌باشد.

در هند، مالایا، هند و چین، استرالیا و شمال آفریقا پراکنده است.

تمام قسمت‌های گیاه طعمی نسبتاً شیرین دارند و به مصارف درمانی می‌رسند. از آنها بعنوان مقوی، مقوی باء، کمی ترشحات صفرا که با نفع و بار زبان همراه است و همچنین رفع یبوست استفاده می‌شود و برای اینکار نیز گیاه را در آب می‌جوشانند و مایع حاصل را مصرف می‌کنند.

نوع دیگر آن *F. leucopyrus* Willd.، *Securinega leucopyrus* Müell. است که

آن نیز کم و بیش مصارف مشابه دارد.

Putranjiva roxburghii Wall.، در نواحی گرم هند پرورش می‌یابد و در برمه

می‌روید. برای آن اثر مقوی باء، ملین و مدر قائل‌اند و در درمان بیماری‌های مختلف در نواحی محل

رویش مورد استفاده قرار می‌دهند مانند آنکه آنرا بمصارف درمان ناراحتی‌های کبدی، احساس گرما، معالجه بادسرخ و غیره می‌رسانند (*Ayurveda*).

در سیلان و چین می‌روید

Sauropus quadrangularis Muell. - گیاهی است بصورت بوته و به ارتفاع ۳۰ تا

۴۰ سانتیمتر که در هند و برمه می‌روید. برگ‌های نسبتاً بزرگ به طول ۱۳ تا ۲۱ و به پهنای متوسط ۱۰ سانتیمتر دارد.

میوه‌اش کوچک، بقطر ۸ میلی‌متر و دارای ظاهر مدور و فشرده است.

برگ‌های گیاه را در نواحی محل رویش، پس از خشک کردن، دود می‌کنند و از آن بصورت

استنشاق جهت درمان تورم زبان استفاده می‌نمایند.

آخر صفحه ۴۱۷

تیره گزنه

۱ - تقویت موی سر و جلوگیری از ریزش آن

بررسی‌های جدید نشان داده است که گزنه اثر تقویت رشد موی سر و جلوگیری از ریزش آن

دارد و بصورت مختلف زیر می‌تواند به تنهایی یا مخلوط با گیاهان دیگر مورد استفاده قرار گیرد:

مقدار ۳۰ تا ۴۰ گرم سرشاخه‌های جوان گزنه را در آب‌جوش وارد کرده و پس از آنکه چند

دقیقه به ملایمت جوشید آنرا از گرما دور نمایید و به حال خود بگذارید تا سرد شود (به مدت نیم ساعت).

سپس صاف کرده مقادیر کم آنرا در داخل موهای سر وارد کنید بنحوی که همه قسمت‌های موی سر به

آن آغشته شود. بعداً پوست سر را به ملایمت و دقت مالش دهید.

برای تقویت مو، بهتر است از شانه‌هایی که دندان‌های فاصله‌دار دارد استفاده بعمل آورید.

سرشاخه برگدار گزنه (سر شاخه برگ و گلدار)	يك قاشق غذاخوری
برگ ژابورانندی ^(۱)	" " "
گل همیشه بهار	" " "
سرشاخه گلدار Artemisia abrotanum	" " "
سرشاخه گلدار و برگدار رومارن (اکلیل الجبل)	" " "
علف چشمه	" " "
آب	يك لیتر

اعضاء گیاهان فوق را در آب جوش وارد کرده، به حال خود بگذارید تا دم کند. سپس صاف نموده و آنرا هر روز به موهای سر بمالید بنحوی که پوست سر به آن آغشته شود. در این موقع، پوست سر را به ملایمت با انگشتان دست ماساژ دهید (Kitty little).

۳ - محلول تقویت رشد موی سر

سرشاخه جوان و تازه گزنه	۱۰۰ گرم
سرکه سفید (سرکه شراب)	" ۵۰۰
آب	" ۵۰۰

سرشاخه تازه گزنه را له کرده در مخلوط آب و سرکه وارد نمائید و نیم ساعت به ملایمت بجوشانید. بعد از صاف کردن محلول حاصل، آنرا در ظرف دهانه‌داری وارد کرده در گرمای کم نگهداری نمائید و هر روز به موی سر بمالید بنحوی که پوست سر از آن مرطوب شود. باید توجه داشت که محلول مذکور، بوی مطبوع ندارد^(۲) و این عیب را می‌توان با افزودن چند قطره اسانس لاواند

۱ - ژابورانندی (Jaborandi)، برگ انواع مختلف *Pilocarpus* (تیره نارنج - جلد اول) مانند *P. pinnatifolius* Lem. است که هیچیک از آنها در ایران نمی‌رویند. در فرمول مذکور می‌توان بدون

آن نیز، لوسیون را تهیه کرد زیرا همه گیاهان دیگر فرمول مذکور، اثر تقویت موی سر را دارند.

2 - How to make your herbal cosmetics, by Liz Sanderson 1979.

۴ - لوسیون رفع شوره سر

سرشاخه جوان گزنه تازه ^(۱)	۵۰ گرم
سرشاخه گلدار لاواند ^(۲)	" ۲۵
آب	۲۵۰ میلی‌لیتر

سرشاخه گزنه و لاواند را در آب وارد کرده به ملایمت به مدت ۲۰ دقیقه بجوشانید بعداً آنرا از گرما دور کرده به حال خود بگذارید تا سرد شود. سپس آنرا صاف کرده در یک ظرف دهانه‌دار، وارد نمائید و در محل مناسب که گرمای کم داشته باشد نگهداری کنید.

این لوسیون را باید به مقادیر کم به موی سر مالید به حدی که پوست سر به آن آغشته شود سپس باید به ملایمت، پوست سر را ماساژ داد و این عمل را، هر روز ۲ دفعه، و چند روز متوالی تکرار کرد تا نتیجه به دست آورد.

صفحه ۴۶۶

تیره گردو

- دم کرده يك مشت برگ گردو در ۲۵۰ میلی‌لیتر آبجوش، اثر قابض موثر دارد و در رفع ناراحتی‌های پوستی مخصوصاً در پوست‌های چرب می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. ضمناً این جوشانده اگر به مقدار يك فنجان در روز مصرف شود، علاوه بر اثرات درمانی که در مبحث مربوطه ذکر شد، در رفع لکه‌های کوچک پوست نیز موثر واقع می‌شود.

- از جوشاندن ۴۵۰ تا ۵۰۰ گرم از قسمت سبز و خارجی گردوی تازه بمدت ۱۵ دقیقه در نیم لیتر آب، و صاف کردن آن پس از سرد شدن، محلولی به دست می‌آید که اگر بوی سر را که قهوه‌ای رنگ

۱ - در فرمول مذکور، اگر سرشاخه خشک شده گزنه بکار رود باید مقدار آن، ۲۵ گرم باشد.

۲ - لاواندهای دارویی انواع مختلف دارند و یکی از آنها که بیشتر در ایران پرورش می‌یابد، نوع *Larvandula vera* است که دسترسی به آن در بازارهای دارویی ایران میسرتر است.

باشد به آن آغشته کنند، موها را به رنگ تیره و زیاتر در می آورد (R.Genders 1985).

- پوست داخلی ریشه درخت گردو یعنی آن قسمت از پوست ریشه که با چوب مجاورت دارد، اثر مسهلی ظاهر می نماید (Merck Index 1976).

روغن گردو معمولاً از مغز گردوی خشک (۳ ماه پس از جمع آور میوه و برداشت محصول) استخراج می شود. در اینحالت، مغز گردو دارای ۵۰ تا ۵۷ درصد روغن است که پس از استخراج، حالت روان دارد و در ۳۰ - درجه انجماد حاصل می کند. استخراج آن، تحت اثر فشار و بدون مداخله گرما انجام می گیرد. طعم روغنی که بدین نحو تهیه می شود، مطبوع و رنگ آن زرد روشن است. به مصارف تغذیه می رسد ولی نوع دوم که تحت اثر فشار و مداخله گرما، از باقیمانده فشار اول حاصل می شود، دارای رنگ قهوه ای و مصارف صنعتی است.

اختصاصات روغن گردو به شرح زیر است:

- وزن مخصوص در گرمای ۱۵ درجه سانتی گراد، بین ۰٫۹۲۴ و ۰٫۹۲۷ ر

- اندیس انکسار در گرمای ۱۵ درجه بین ۱٫۴۷۴۰ و ۱٫۴۷۷۰ ر

- اندیس صابونی شدن بین ۱۸۹ و ۱۹۸

- اندیس ید بین ۱۳۲ و ۱۶۲

مواد صابونی نشدنی آن در حدود ۰٫۵ درصد است.

روغن گردو از اسیدهای چرب اشباع شده و اشباع نشده، به نسبت های متفاوت تشکیل می یابد و

مقدار درصد این اسیدها نیز برحسب محل تولید روغن، متفاوت و به شرح زیر است (۱):

اسیدهای چرب اشباع شده به مقدار	۵ تا ۸ درصد
اولئیک	۱۴ تا ۲۹
لینولئیک	۶۹ تا ۷۸
لینولنیک	۳ تا ۱۳

اسیدهای چرب اشباع شده آن بیشتر از اسید پالمیتیک، همراه با مقدار کمی اسید استئاریک

تشکیل می یابند.

وجود مقدار کمی از اسیدهای میریستیک و آراشیدیک نیز گزارش شده است.

روغن گردو با آنکه روغنی خشک شونده است ولی چون این خاصیت در او به پایه روغن دانه -

کشان نمی رسد و بعلاوه گران تر از روغن اخیر است، از این لحاظ از نظر دارا بودن این اثر، بر روغن دانه کتان مزیت ندارد.

از روغن گردو برای رنگ کردن موی سر نیز از قدیم الایام غالباً استفاده بعمل می آمده است (R. Gender - P. H. Mensier).

در چین و ژاپن، وارینه ای به نام *Var sinensis* پرورش می یابد که روغن آن از نظر مشخصات کلی شبیه گونه اصلی مذکور است فقط مقدار درصد اسید چرب آن کمی بیشتر از روغن گردو و در حدود ۸ ر ۱۰ درصد می باشد.

برگ درخت گردو و اعضاء چند گیاه دیگر، اثر درمانی در رفع اگرما دارند (Kitty Little)، که از بین آنها، منحصرأ به ذکر انواع موجود در ایران به شرح زیر اکتفا شده است (۱):

۱ - برگ بو (برگک)	<i>Laurus nobilis</i> L.	(در ایران پرورش می یابد).
۲ - کلم	<i>Brassica oleracea</i> (L.) DC.	
۳ - مامیران	<i>Chelidonium majus</i> (۲)	
۴ - بابونه	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	
۵ - بلسکی (نام عربی)	<i>Gallium Apparin</i> L.	
۶ - سمفیتون	<i>Symphytum officinale</i> L.	
۷ - ختمی	<i>Althaea officinalis</i> L.	
۸ - بارهنگک	<i>Plantago major</i> L.	
۹ - مریم گلی	<i>Salvia officinalis</i> L.	(در ایران پرورش می یابد)
۱۰ - توت فرنگی	<i>Fragaria vesca</i> L.	
۱۱ - برگ گردو	<i>Juglans regia</i> L.	
۱۲ - علف چشمه	<i>Nasturtium officinale</i> R. Br.	

۱ - نوعی گل قاصد به نام *Taraxacum officinale* در ردیف گیاهان اخیر ذکر گردیده که چون در ایران یافت نمی شود، از آن نامبرده نشده است. ضمناً گل نوعی مرکبات به نام *Citrus aurantifolia* نیز در ردیف گیاهان مذکور نامبرده شده است.

۲ - چون مامیران در ردیف گیاهان سمی جای دارد، استفاده از آن باید با رعایت احتیاط و به مقادیر کم حتی در استعمال خارج صورت گیرد.

۱ - روغن های طبیعی، گلیسریدهای اسیدهای چرب به نسبت های متفاوت اند.

مخلوط برگ گردو و بعضی از گیاهان فوق را به خوبی له نمائید و سپس مخلوط له شده را با یک مشت جو پوست کنده، در یک پارچه نازک گره بزنید و یا در یک کیسه پارچه‌ای جای داده به مدت ۱۰ دقیقه در آب وان که استحمام می‌کنید غوطه‌ور سازید و بعداً بدن را شستشو دهید.

صفحه ۴۹۷ بعد از سطر ۱۳

تیره توسکا

پوست ساقه درخت غان . *Betula pendula* Roth (B. alba L.)، برگ و آب این درخت که در فصل بهار بطور طبیعی و خودبخود، یا بر اثر ایجاد شکاف یا سوراخ در ساقه درخت از آن خارج می‌شود، اثرات درمانی مختلف دارند و از آنها در تهیه فرآورده‌های دارویی، بهداشتی و آرایشی استفاده بعمل می‌آید مانند آنکه در فرمول تهیه بهترین داروهای مدر جهت رفع خیز اندامها و آلومینوری یا تهیه لوسیونها و کرم‌های موثر در رفع شوره سر و یا درمان Psoriasis و معالجه ناراحتی‌های پوستی از آن استفاده بعمل می‌آید.

جوشانده مدر

الف - گل گندم <i>Centaurea cyanus</i>	یک قسمت
برگ درخت غان	۲
جوانه درخت غان	۱
جعفری	۱
زنجبیل شامی <i>Inula Helenium</i>	۱
برسیم الماء <i>Menyanthes trifoliata</i> (۱)	۴

اعضای گیاهان ۵ ردیف اول را مخلوط کرده، مقدار ۲ قاشق غذاخوری از آنرا در ظرف

۱ - گیاهی است از تیره جنتیانا که در ایران نمی‌روید و چون گیاهان دیگر این فرمول، همان اثر مدر را بنحو موثر ظاهر می‌نمایند می‌توان با حذف آن، جوشانده مدر مذکور را تهیه کرد.

محتوی یک و نیم فنجان آبجوش وارد می‌نمایند و پس از ۱۰ تا ۱۵ دقیقه جوشیدن، آنرا از گرما دور کرده پس از آنکه سرد شده، از پارچه نازک صافی (ململ) می‌گذرانند. این جوشانده از مدرهای بی‌زیان است و اثر تحریک کننده ندارد. مقدار مصرف آن، نصف فنجان و ۳ مرتبه در روز قبل از غذا برای اشخاص بالغ است.

ب - برگ درخت غان	یک قسمت
میوه (پیرو - اربز) <i>Juniperus communis</i>	"
ریشه گل قاصد <i>Taraxacum officinale</i> (۱)	"

اعضای گیاهان فوق را مخلوط کرده، مقدار یک قاشق غذاخوری از آنرا در یک فنجان آبجوش وارد نمائید. سپس ظرف محتوی محلول را از گرما دور کرده، بمدت ۱۵ تا ۲۰ دقیقه به حال خود بگذارید تا دم کند. مقدار مصرف آن، پس از صاف کردن، یک قاشق غذاخوری و ۳ مرتبه در روز قبل از غذا برای اشخاص بالغ است (P. M. Kourennoff, 1970).

از برگ درخت غان، در تهیه فرمول‌های متعدد مدر و بی‌زیان، استفاده بعمل می‌آید زیرا مصرف آن هیچگونه اثر تحریک کننده ظاهر نمی‌کند.

ج - برگ درخت غان	یک قسمت
دم اسب <i>Equisetum arvense</i>	" "

۲ تا ۳ قاشق غذاخوری از مخلوط اعضای دو گیاه مذکور را در آبجوش وارد کرده، دم نمائید و پس از سرد شدن، از پارچه نازکی بگذرانید تا صاف شود. مقدار مصرف این جوشانده، $\frac{3}{4}$ فنجان چایخوری و ۳ مرتبه در روز است.

- آب درخت غان، که به سهولت با ایجاد یک سوراخ در پوست درخت، بمقادیر نسبتاً زیاد از آن خارج می‌شود، در درمان بیماریهای مختلف و رفع ناراحتی‌های پوست موثر است، مانند آنکه با مالیدن آن به پوست صورت و دست، شفافیت و شادابی در پوست ظاهر می‌شود.

- پوست درخت غان اثر رفع شوره سر دارد.

برای اینکار، معادل ۲۰ گرم پوست درخت را در مقدار کافی سرکه مخلوط می‌کنند بطوریکه قطعات پوست در سرکه غوطه ور شود (استفاده از پوست تازه بهتر از پوست خشک شده آنست). سپس آنرا در یک ظرف دهانه گشاد وارد کرده و دهانه طرف را بخوبی مسدود می‌نمایند و مدت ۲ هفته بهمین

۱ - این گیاه در ایران نیست ولی در بعضی مراکز علمی پرورش می‌یابد.

حال نگه میدارند .

طرز استفاده از محلول صاف شده مذکور به این صورت است که پنبه تمیزی را به آن آغشته کرده به پوست سر بمالند و مدتی بهمان حال بمالند تا خشک شود. بعداً پوست سر را به ملایمت ماساژ دهند ولی برای شستشوی سر، از شامپو استفاده نکنند بلکه با آب فراوان پوست و موی سر را کاملاً تمیز نمایند. این عمل باید در هر ۲ هفته یک بار صورت گیرد و در فاصله این دو هفته نیز جهت شستشوی سر، در صورت امکان از شامپوهائی که اعضاء گیاهان مفید را در خود داشته باشد مانند گزنه، رومارن و علف چشمه *Nasturtium officinale* استفاده نمایند (Kitty Little).

- برگ درخت غان، دارای اثر درمانی در پسیوریازیس (Psoriasis) است (۱).

برای اینکار، برگ درخت غان را باید در هاون له کرد و موقع استحمام از آن استفاده نمود بدین نحو که آنرا در کیسه‌ای از پارچه نازک ململ، بمقدار یک مشت جای داده، هنگام استحمام بر روی پوست سر اثر داد .

اعضاء گیاهان زیرارائیز که در ایران می‌رویند می‌توان با برگ درخت غان مخلوط کرده مورد استفاده قرار داد :

۱ - *Sympervivum tectorum* L. *

۲ - *Leonurus Cardiac* L.

۳ - پوست داخلی درخت بید *Salix alla* L.

۴ - ختمی *Althaea officinalis* L.

از بین ۴ گیاه مذکور، به دو نوع اخیر آنها یعنی پوست بید و ختمی می‌توان به سهولت دسترسی پیدا کرد .

در نخستین تیره‌های گیاهان تک لپه، دو تیره کوچک *Alismaceae* و *Juncaginaceae*، قبل از تیره *Araceae* و مجاور تیره *Potamogetonaceae* جای دارند (فلور ایران) که در بین آنها چند

۱ - پسیوریازیس، نوعی بیماری پوستی است که با پیدایش لکه‌های کوچک، مدور و مرکب از فلس‌های خشک، شفاف و صدفی همراه است. این فلس‌ها بر اثر خارانیدن پوست به صورت پوسته‌های ریز جدا می‌شوند و در زیر آنها، سطح کوچک قرمز رنگ و شفاف ظاهر می‌گردد که به سهولت از آنها خون خارج می‌شود (Garnier, Delamare...).

* - ردیف ۱ و ۲، به ترتیب، گیاهانی از تیره *Crassulaceae* و تیره نعناع (جلد چهارم) می‌باشند .

گیاه دارویی و سمی به شرح زیر یافت می‌شود :

Alismaceae (یا *Alismataceae*)، تیره کوچکی مرکب از ۱۳ جنس و در حدود ۹۰ گونه گیاه است که در نواحی گرم و معتدله کره زمین پراکنده‌اند. عموماً گیاهانی علفی، کم و بیش آبی و دارای برگهای غلاف دار و واقع در قاعده ساقه‌اند. گل‌های هرمافرودیت، بندرت یک یا دو پایه و یا پلی‌گام، با پوشش ۶ تایی (۳ قطعه خارجی پایا و سبز ولی ۳ قطعه داخلی، گلبرگ مانند و زودافت) و ۶ تا ۹ پرچم دارند. مادگی آنها دارای تخمدان آزاد و خامه منتهی به کللاه ساده است. میوه مرکب از برچه‌های متعدد (حداقل ۶)، آزاد یا پیوسته بهم در قاعده دارند که هر یک از آنها محتوی یک یا چند دانه است .

از جنس‌های مهم آن، *Alisma* (دارای ۶ گونه)، *Echinodorus* (دارای ۲ گونه که بیشتر در امریکا پراکنده‌اند) و *Sagittaria* (دارای حدود ۳۰ گونه) را نام می‌بریم (E. Emberger).
از بین گیاهان مختلف این تیره، به شرح مختصر گیاه زیر اکتفا می‌گردد :

Alisma, Plantago - aquatica L.

* Subsp. orientale Samuel.

گیاهی علفی، دارای غده‌های متورم و برگ‌هایی با پهنک قلبی شکل و منتهی به دمبرگ دراز است . در نواحی مختلف و مرطوب آسیا مانند چین پراکندگی دارد. اعضاء مختلف آن دارای تری‌ترپنوئیدها (*triterpenoides*) مانند C و B و A *alisol*، همچنین قند، اسیدهای آمینه نظیر والین، استیل والین، لسیتین، کولین، ویتامین‌ها، املاح پتاسیم و بتا ... سیتوسترول است .

آزمایش‌های مختلف نشان داده است که تزریق عصاره آبی گیاه در رگ خرگوش، باعث افزایش ترشح املاح پتاسیم و حجم ادرار می‌شود بعلاوه بررسی‌های فارماکولوژیکی نشان داده است که اثر ذخیره چربی در کبد دارد و این اثر با افزودن مقدار ۵ درصد از پودر ریزوم گیاه در غذای خرگوش ظاهر می‌شود. ضمناً در ادامه بررسی‌ها که بعمل آمد به این نتیجه رسیدند که اثر ضد دیابت (کم کننده قند خون)، پائین آورنده فشار خون و ضد باکتری نیز دارد (Oriental Mat. Med.).

خواص درمانی - در طب عوام بعلت اثر مدر که مصرف گیاه ظاهر می‌کند، از آن در موارد کمی دفع ادرار، خیز اندامها *hydropysie*، وجود خون در ادرار و غیره استفاده بعمل می‌آورند .

گونه فرعی مذکور در ایران نمی‌روید (فلور ایران) .

از تیره *Juncaginaceae* که منحصرأ شامل ۴ جنس و در حدود ۱۵ گونه است و گیاهان آن نیز در نواحی مرطوب مناطق مختلف پراکندگی دارند، ۲ گیاه سمی زیر در ایران یافت می‌شوند :

۱ - *Triglochin maritima* L. - گیاهی علفی و دارای ساقه‌های باریک به طول ۲۰ - ۲۵ سانتیمتر است. گل‌های آن بصورت مجتمع در طول محور درازی ظاهر می‌گردند. اثر سمی دارد و برگ‌های آن در نواحی محل رویش مانند نواحی مختلف کالیفرنیا، نیوجرسی و آلاسکا، در جانورانی مانند دامها (گوسفند)، ایجاد مسمومیت‌های منجر به مرگ نموده است. در اعضاء گیاه مخصوصاً برگ آن، اسید - سیانیدریک یافت می‌شود.

این گیاه در نواحی شمالی غربی ایران: آذربایجان، رضائیه و یام می‌روید.

نوع دیگر آن *T. palustris* L. است که پراکندگی وسیع در اروپا، آسیا و امریکا دارد. دارای اثر سمی ولی کمتر از گیاه قبلی است.

در منطقه البرز، آذربایجان و بلوچستان یافت می‌شود.

صفحه ۵۱۲ - آخر صفحه

تیره بید

Populus glandensis Roulau * - درختی است که در انگلستان پرورش می‌یابد و جوانه‌های مولد برگ زمستانی آن به مصارف داروئی می‌رسد. دارای سالیسین، سالیسین بتروات و نوعی اولئورزین می‌باشد (مارتیندال، چاپ بیست و پنجم).

جوانه‌های این درخت، مجموعاً ظاهر مخروطی و منتهی به نوک باریک دارند. طول آنها ۲۵ میلیمتر و ضخامت آنها ۱۵ میلیمتر است. رنگ قهوه‌ای مایل به قرمز، براق و چسبناک دارند و مجموعاً از تعدادی برگهای کوچک رشد نیافته، واقع در ناحیه مرکزی و بحالت فشرده بهم تشکیل می‌یابند. بوی آنها مطبوع و معطر و طعم آنها معطر و تلخ است.

خواص درمانی - خلط آور، ضد عفونی کننده و دارای اثر تحریک کننده سطحی، بمنظور از بین بردن تحریکات دیگر است (Counter - irritant). از آنها، جهت درمان برونشیت‌های مزمن و همچنین بیماریهای حاد و مزمن مجاری تنفسی استفاده می‌گردد.

در بعضی نواحی جهت درمان لارنژیت‌های همراه با گرفتگی صدا و رفع ناراحتی‌های تنفسی اطفال بکار می‌رود.

در استعمال خارج، به صورت اثر دادن پماد آن در سطح پوست، بمنظور تسکین و رفع دردهای

عضلانی، آرتريت و تقرس مصرف می‌شود.

صور داروئی - جوانه‌های خشك شده گیاه بمقدار ۴ گرم و به صورت دم کرده یا عصاره الکلی بکار می‌رود.

از جوانه‌های این گیاه، همراه با گیاهان دیگر مانند *Pinus strobus* و بعضی *Prunus* ها، نوعی شربت برای مصارف درمانی مذکور در انگلستان تهیه می‌شود (1).

در ایران نمی‌روید.

صفحه ۵۲۰ بعد از سطر ۲۰

تیره گل شیپوری

Draconitum foetidum L. ،* *Symplocarpus foetidus* (L.) Salisb. - شرح

کامل این گیاه و اختصاصات آن، که به اختصار در صفحه ۵۲۰ این کتاب آمده، نقل از فاکوپه گیاهی انگلستان (B. H. P.) به شرح زیر است (2):

گیاهی است علفی، چند ساله و دارای ریزوم متورم که در نواحی مختلف امریکای شمالی می‌روید و بومی آن قاره است. قسمت مورد استفاده آن، ریزوم و ریشه گیاه است که اسانس، رزین و یک ماده تلخ دارند و معطراند. قطعات ریزوم آن که در معرض استفاده قرار می‌گیرند، به طول ۳، به قطر ۲ سانتیمتر و به رنگ قهوه‌ای تیره می‌باشند. این قطعات که حالت چوبی شده دارند، معمولاً همراه با ریشه‌های گیاه می‌باشند که بعضی از این ریشه‌ها ممکن است به طول ۸ سانتیمتر و به قطر ۳ تا ۵ ر ۰ سانتیمتر نیز برسند.

خواص درمانی - ریزوم و ریشه گیاه دارای اثر خلط آور، ضد تشنج و آرام کننده ملایم است. از آنها، جهت درمان برونشیت، سیاه سرفه، سرفه‌های تشنجی و آسم استفاده بعمل می‌آید ولی بیشتر به مصرف درمان آسم‌های منشاء برونشیت می‌رسند.

از ریزوم گیاه، مخلوط با انواع داروئی *Grindelia* و *Euphorbia*، نیز بمنظور درمان آسم و

1 - U. S. Dispensary, 22 th edition.

2 - British Herbal Pharmacopoeia, 1983 .

برونشیت می توان استفاده کرد .

صور داروئی - گرد ریشه و ریزوم به مقدار ۵ ر ۰ تا يك گرم و ۳ مرتبه در روز به صورت خالص یا مخلوط در عسل و یا در صورت تمایل به صورت دم کرده یا جوشانده - عصاره الکلی (به مقدار مساوی از عضو گیاه و الکل ۲۵ درجه) به مقدار ۵ ر ۰ تا يك میلی لیتر - بتطور $\frac{1}{1}$ (بالکل ۴۵ درجه) بمقدار ۲ تا ۴ میلی لیتر در روز .
در ایران نمی روید .

صفحه ۵۲۸ بعد از سطر ۱۵

تیره خرما

۱ * *Serenoa repens* (Bart.) Small.

Sabal Texana (Cook.) Becc.

نوعی نخل با ساقه کوتاه و به صورت درختچه است که در نواحی مختلف امریکای شمالی پراکنندگی دارد و به درخت خرما یا فلوریدایدرخت خرما یا تگزاس موسوم می باشد (2). از مشخصات آن اینست که ساقه‌ای به حالت خمیده و خرنده، تا ارتفاع ۶ ر ۰ تا ۲ متر و شاخه‌هایی نیز بهمین حالت دارد که به علت انبوه بودن، سرتاسر ناحیه محل رویش رافرا می گیرند. بعضی از شاخه‌های آن نیز وضع قائم و یا کمی مایل ولی به ارتفاع زیادتر، تا حد ۸ متر دارند. ریشه‌های گیاه، شبکه فشرده‌ای در داخل خاک بوجود می آورند که باعث می شوند، اگر قسمت‌های هوایی درختچه، به علت حریق یا عوامل دیگر، از بین برود، پایه‌های جدیدی از آن مجدداً بوجود آید بطوریکه مانند گذشته، حالت انبوه در ناحیه محل رویش پیدا کند .

برگهای این گیاه، رنگ سبز مایل به آبی و پهنک منتهی به دم‌برگ باریک و کناره‌های محدود به خارهای سوزنی شکل با ظاهر قلاب مانند دارند و بهمین علت است که در نواحی محل رویش به نام محلی *Saw palmeto*، به معنای نخل کوچک اره‌ای نامیده می شود. پهنک برگ آن، منقسم به قطعات

۱ - نام جنس این گیاه به تفاوت به دو صورت *Serenaca* و *Serenoa* در کتب علمی آمده است .
2 - *Plante Médicinale : Palmier de Floride ou P. de Texas, par P. Delaveau.*

متعددی است که هر يك، تقسیماتی پیدا می کنند. گل آذین آن به صورت رژیم (*Spath*)، بتعداد کم، با ظاهر مسطح و دمگلی کوتاه‌تر از برگ است. گل‌های کوچک آن، عموماً نر - ماده و سفید رنگ‌اند و در ماههای فروردین تا خرداد نیز پدید می آیند. ۳ برچه آزاد دارد و مولد عسل است .

میوه‌اش به رنگ سبز مایل به قهوه‌ای قبل از رسیدن کامل است ولی پس از رسیدن، مایل به آبی تاسیاه (شهریور تا آذرماه) می شود. مجموعه میوه يك رژیم، در حدود ۴۵ کیلوگرم وزن پیدا می کند و هر يك از میوه‌هائیز ظاهر بیضوی، به طول ۵ ر ۱ تا ۵ ر ۲ سانتیمتر دارند. در داخل هر میوه يك دانه جای دارد. این درختچه، در کارولینای جنوبی، جنوب فلوریدا تا مشرق لوئیزیانا، در زمین‌های، ماسه‌ای پراکنده است. قسمت مورد استفاده آن نیز، میوه گیاه است که رنگ مایل به سیاه دارد ولی فاقد بو می باشد. مصرف آن در فارماکوپه امریکا ذکر شده است (۱).

ترکیبات شیمیائی :

۱ - گلوکوسیدها، مخصوصاً پلی ساکاریدها

۲ - تری گلیسریدهای اسیدهای چرب اشباع شده مانند اسید کاپ روئیک *ac. caproïque* (فقط در قسمت گوشته‌دار میوه)، اسید کاپ ریلیک و اسیدهای کاپ‌ریک، لوریک *ac. laurique* و پالمیتیک، همچنین اولئیک .

اسید استتاریک فقط در هسته، اسیدهای آزاد .

۳ - استروئیدها، مانند بتاسیتوسترول (β - sitostérol) به هر دو حالت آزاد و ترکیب (گلوکزید)، کامپس ترول *Campesterol*، استیگماس ترول *Stigmasterol* و سیکلوآرتول *Cycloarténol* .

۴ - اسانس در میوه تازه، اسید آترانیلیک (۲)، لپياز

۱ - بعضی از گونه‌های این گیاه مانند *S. Serratula Hook.*، به صورت سینونیم یا به جای آن آورده شده‌اند که نباید با گونه مذکور اشتباه شود (*P. Delaveau*). گیاه اخیر در بعضی کتب علمی مانند فارماکوپه گیاهی انگلستان، به صورت نوعی جداگانه با اثر درمانی مشابه آمده است .

۲ - اسید آترانیلیک بطوریکه در جلد اول این کتاب ذکر شد، در اسانس پوست لیموترش و بعضی اسانس‌های دیگر یافت می شود .

خواص درمانی - میوه این گیاه به مصارف مختلف درمانی در نواحی محل رویش بمنظور رفع ناراحتی‌های مثانه، مجرای دفع ادرار و پروستات (Prostate) می‌رسد. بررسی‌های جدید علمی که بر روی ترکیبات شیمیایی و اختصاصات درمانی گیاه بعمل آمده، موارد زیر را به تحقیق روشن نموده است:

Scoepflin (در سال ۱۹۶۴)، برای این گیاه اثر درمانی بر روی غده پروستات (در آدنوم پروستات) قائل بود و این اثر نیز طبق تشخیص محقق مذکور مربوط به ماده‌ای به نام بتا - سیتوسترول در آن ذکر شد. در ادامه بررسی‌های مذکور، Wagner (در سال ۱۹۸۱)، توانست نوعی پلی‌ساکارید بوزن ملکولی خیلی زیاد با اثر ضد التهابی (آنتی‌فلوژستیک) در این زمینه به دست آورد (1).

چون بتا - سیتوسترول، به فراوانی در طبیعت، به حالت آزاد یا گلوکزیدی وجود دارد باید دید که چرا فقط میوه گیاه مذکور که دارای این ماده است اثر درمانی در رفع التهاب و تورم غده پروستات ظاهر می‌کند در حالیکه اعضاء گیاهان دیگر که آنها نیز این ماده را در خود دارند، فاقد این اثر درمانی می‌باشند.

ذکر این نکته ضرورت دارد که چون پلی‌ساکارید واگنر، احتمالاً در بدن هیدرولیز می‌شود، نمی‌تواند از راه خوردن موثر واقع گردد و واگنر مسلماً آنرا بعلت مذکور، از طریق تزریق درون وریدی بکار می‌برده است. طبق نظر لابرانوار فابر (Fabre)، بتا - سیتوسترول به تنهایی دارای اثر درمانی مذکور نیست بلکه مواد دیگری که دارای همان ترکیبات، به حالت مشابه می‌باشند می‌توانند در انجام و تکمیل این عمل مداخله داشته باشند.

با انجام بررسی‌های پیچیده‌ای که با استفاده از دستگاه‌های دقیق (Spectrometrie de masse) و کروماتوگرافی بعمل آمد، وجود مواد مختلف مانند اسیدهای چرب، اترهای اتیلیک و متیلیک اسیدهای چرب، هیدروکربورهای اشباع شده (C_{28} و C_{29}) و اشباع نشده (mono - insaturés)، الکل‌های چرب و الکل‌هایی بوزن ملکولی زیاد، تری‌ترین‌ها، استرول‌ها (سیکلوآرتنول Cycloarténol)، سیتوسترول، استیگماس‌ترول، کامپس‌ترول و غیره در میوه محقق شده است.

اثر درمانی نوعی فرآورده دارویی به نام Premixon را که دارای مواد موثر گیاه است، مربوط به ترکیباتی مانند سیکلوآرتنول (با اثر ضد التهابی) و فیتوسترول‌ها مانند بتا - سیتوسترول، استیگماس‌ترول، الکل‌های چرب آلیفاتیک (Al. gras aliphatique) با اثر درمان پروستات می‌دانند.

1 - E. Gogien, Tonus, Supplément No. 673, 12 Juin 1982.

با آنکه در این زمینه پیشرفت‌هایی حاصل شده معیناً هنوز تمام اختصاصات مواد موثر گیاه بخوبی روشن نشده است که اثر درمانی آن بر روی غده پروستات (adenum prostatique) مربوط به همکاری توأم چند ماده موثر گیاه و یا فعال شدن این مواد تحت اثر يك ماده دیگر است که به مقدار بسیار جزئی (trace) در میوه گیاه وجود دارد (E. Gogien).

در ایران نمی‌روید.

صفحه ۵۵۶ بعد از سطر ۹

تیره زنجبیل

زنجبیل در کتب مفردات پزشکی و فیتوتراپی‌ها، در ردیف مواد معطر نیرو دهنده و ضد نفخ جای داده شده است که مورد تایید کامل فارماکولوژیست‌های امروزی قرار ندارد. در اینجا خلاصه‌ای از چند مقاله علمی که نتیجه بررسی‌های دامنه‌دار محققین مختلف در مورد اختصاصات درمانی این گیاه مفید است به اختصار ذکر می‌شود (1):

طبق بررسی‌های علمی جدید، خواص درمانی زنجبیل، به شرح زیر مشخص شده است:

۱ - زنجبیل به علت دارا بودن نوعی آنزیم هضم کننده مواد پروتیدی، می‌تواند به هضم مواد غذایی کمک نماید.

۲ - زنجبیل دارای اثر ضد استفراغ است. از اینجهت برای جلوگیری از بروز عوارضی مانند تهوع و استفراغ، ناشی از مسافرت با کشتی، هواپیما و غیره مفید واقع می‌شود. برای اینکار باید مقدار ۰٫۵ گرم گرد ریزوم زنجبیل، قبل از اقدام به اینگونه مسافرت‌ها، مصرف گردد.

آزمایش‌های مختلف نشان داده است که گرد ریزوم زنجبیل، بیشتر از مصرف داروهای متداول مانند dimenhydrinate (در امامین Dramamine) تاثیر می‌نماید.

۳ - ماده اولئورزینی با طعم سوزاننده زنجبیل، مانند زئورول - ۶ (Zingerol - 6) و مشتقات

1 - Tempo Medical, No. 151, Janvier 1984.

- La Nouvelle presse Médicale, 15 mai 1982, II, No. 23.

- Les Actualités Pharmaceutiques, No. 198, Avril 1983.

عاری از هیدروژن آن، باعث کندی و یا مانعت از تشکیل پروستاگلاندین Prostaglandine می‌شوند.

۴ - اولئورزین مذکور، در متابولیسم لیپیدها مداخله می‌نماید. مانند آنکه طبق بررسی‌های جدید، در موش صحرایی که تحت رژیم اغذیه زیاد کننده کلسترول قرار گرفته باشد، افزایش این ماده را در پلاسمای خون و در جگر جانور، کاهش می‌دهد.

زنجبیل به علت دارا بودن خواص مذکور و بوی مطبوع، مورد توجه خاص مردم، مخصوصاً مردم انگلستان قرار دارد و بهمین جهت در سطح وسیعی از نواحی مساعد کشورهای مختلف پرورش می‌یابد و برای مصارف خوراکی و درمانی به بازارهای جهان عرضه می‌شود.

به دنبال بررسی‌های مذکور، انجام آزمایش‌های فارماکولوژیکی و کلینیکی، همچنین بمنظور اطلاع از اثرات جانبی مصرف آن، این گونه تحقیقات هنوز هم پیوسته ادامه دارد زیرا آزمایش‌هایی که از چند مصرف کننده زنجبیل بعمل آمد (Check - up)، نوعی افزایش اسید اوریک خون، بدون آنکه عوارض ظاهری از نظر تشخیص داشته باشد، در بعضی از آنها مشاهده شده است (1).

آزمایش‌هایی که در مورد اثر گرد ریزوم زنجبیل در جلوگیری از بروز عوارض ناشی از مسافرت‌های دریائی باکشتی و یا هوائی با طیاره، دقیقاً توسط محققینی مانند Mowrey, Daniel B. و E. Clayson (Lancet, ۲۰ مارس ۱۹۸۲) بعمل آمد به شرح زیر بوده است:

محققین مذکور، ۳۶ نفر را که سن آنها در حدود ۲۰ سال بود و حساسیت در مقابل مسافرت با هواپیما، کشتی و غیره داشته‌اند مورد آزمایش قرار دادند. بدین نحو که هر یک از آنها را بر روی یک صندلی با پایه‌های نامساوی، نشانند و صندلی‌ها را به حرکت دورانی با ۴ تا ۱۷ دور در ثانیه در آوردند ولی ۲۰ تا ۲۵ دقیقه قبل از انجام آزمایش، چشم‌های آزمایش شوندگان را با باند پارچه‌ای بستند و به تفاوت به آنها مواد زیر را خوراندند:

به بعضی از ۳۶ نفر مذکور، ۱۰۰ میلی‌گرم Dimenhydrinate که ماده‌ای با اثر ضد استفراغ و عوارضی هضمی است.

- به چند نفر، ۲ کپسول از گرد ریزوم زنجبیل.

- به تعدادی از آنها نیز، ۲ کپسول محتوی نوعی ماده بی اثر (Placébo).

در این آزمایش، هیچک از آنهایی که کپسول محتوی ماده بی اثر و یا گرد ضد استفراغ مذکور را

خوردند، نتوانستند دوره آزمایش راحتی برای مدت ۶ دقیقه، بدون عارضه تحمل کنند در حالیکه غالب آنها که کپسول‌های محتوی گرد زنجبیل را خورده بودند، نتوانستند تمام مدت آزمایش را بدون عارضه تحمل نمایند.

بدیهی است که آزمایش ساده فوق که اثر زنجبیل را در جلوگیری از بروز عوارض ناشی از مسافرت‌های مذکور نشان می‌دهد، باید عملاً ضمن مسافرت‌های هوائی یا در کشتی و غیره نیز با تحقق کامل صورت گیرد.

استقبال از مصرف مناسب ریزوم زنجبیل موجب شد که پرورش آن در مناطق مختلف بطوریکه ذکر شد انجام گیرد مانند آنکه در ژامائیک، سالیانه معادل چند هزار تن ریزوم زنجبیل از مزارع وسیع پرورشی به دست می‌آورند و بعلاوه این عمل در مناطق مساعد، مانند جزایر آنتیل، اندونزی و بعضی از نواحی افریقا نیز انجام می‌گیرد.

صفحه ۵۷۴ بعد از سطر ۱۸

تیره زنبق

I. foetidissima L.، در برزیل می‌روید و ریزوم آن اثر مسهلی دارد. از آن بعنوان مسکن و آرام‌بخش نیز در موارد بحرانی هیستری استفاده بعمل می‌آورند.

I. versicolor L.، در کانادا و اتازونی می‌روید و به *Iris vraie* نیز موسوم می‌باشد. ریزوم آن دارای اثر مدر و مسهلی قوی است ولی اگر به مقادیر زیاد مصرف شود، اثر قوی آور ظاهر می‌کند. در ریزوم این گیاه بطوریکه در بعضی کتب داروئی ذکر شده، ماده‌ای به نام *ایرینین* *irisine* به فرمول $C_5H_6O_5$ یافت می‌شود که نوعی هیدرات کربن است. محلول آن لووژیر می‌باشد و اگر با اسید - سولفوریک حرارت به بیند، به فروکتور تبدیل می‌شود.

ایرینین نوعی هیدرات کربن مشابه فلئین *Phléine* است که در *Rheum pratensis L.* نیز یافت می‌شود.

در ایران نمی‌رویند.

بطور کلی، از برگ تعدادی از انواع *Iris* و *Gladiolus*، در صنعت جهت تهیه اسید -

آسکوریک استفاده بعمل می آید .

I. pseudacorus L.، که در نواحی شمالی ایران می‌روید و در ردیف انواع داروئی زنبق قرار دارد، دارای دانه‌هایی با ۱۴ درصد مواد چرب است ولی مشخصات آن که قابل استخراج نیز می‌باشد، بطور دقیق مشخص نشده است .
در ایران به مصارف داروئی نمی‌رسد .

صفحه ۵۷۸ - بعد از سطر ۲۱

در بین *Homeria* ها که بیشتر در قاره افریقا مخصوصاً نواحی جنوبی و شرقی آن پراکنده‌اند، انواع سمی فراوانی وجود دارد که در زیر به ذکر مهمترین و سمی‌ترین انواع آنها اکتفا شده است
(J. Michell):

Homeria auriantiaea Sweet ، گیاهی است سمی و تنطور برگ و غده زیرزمینی

آن ایجاد اثراتی مانند دیژیتال می‌کند .

H. breyniana Lewis ، برگ و ریزوم آن، ایجاد تورم معده - روده و ضعف مطلق می‌کند که خاتماً منجر به مرگ می‌شود. مصرف ۲۲۰ میلی‌گرم از برگ و غده زیرزمینی گیاه در گوسفند، ایجاد مرگ در حدود ۳۰ ساعت بعد از مصرف می‌نماید. مصرف آن در انسان، ایجاد عوارض قلبی، ریوی و احساس درد در معده و استفراغ شدید می‌نماید و خاتماً با پیش آمدن حالت اغماء، مرگ پس از چند ساعت عارض می‌شود .

H. bulbifera L. Bolus ، ایجاد مسمومیت شبیه مسمومیت از دیژیتال می‌نماید. تنطور

ده درصد آن طبق بررسی‌های *Gunu*، سریعاً باعث مرگ در قورباغه می‌شود .

H. elegans Sweet، *H. pallida Bak.*، *H. bucassii L. Bolus* در ردیف

گیاهان سمی جای دارند. مسمومیت از نوع اخیر، شبیه مسمومیت از دیژیتال است .

H. pura N. E. Br. ، در خرگوش با مصرف ۵ ر ۰ گرم از برگ تازه گیاه برحسب هر

کیلوگرم وزن جانور، ایجاد مسمومیت می‌نماید .

هیچیک از این گیاهان در ایران نمی‌رویند

Belamcanda chinensis (L.)DC. ، برگهای دراز و نوك تیز و گل‌های واقع بر روی

انشعابات دوتائی گل آذین دارد. ریشه خشك شده آن به مصارف درمانی در چین می‌رسد .

از نظر درمانی، بعلت دارا بودن اثر ضد التهاب، جهت رفع ناراحتی گلو، سرفه، همچنین در موارد افزایش و عمق حرکات تنفسی (*hyperpnea*) و ناراحتی‌های ریوی بکار می‌رود. بررسی‌های جدید نشان داده است که عصاره الکلی آن (الکل اتیلیک) در خرگوش باعث بالا رفتن فشار خون و در عین حال، زیاد شدن ضربان نبض و دامنه آن می‌شود. بعلاوه اثر ضد قارچ دارد. مقدار مصرف آن ۶ تا ۹ گرم در روز است .
در ایران نمی‌روید .

صفحه ۵۹۰ بعد از سطر ۱۸

تیره نرگس

★ *Panocratium maritimum L.*

Scilla pancratium Stein .

فرانسه : *Narcisse de mer* , *Pancratier* انگلیسی : *Sea pancratium lily*

ایتالیائی *Narciso marino* آلمانی : *Meernarcisse* ، *Meermachtblume*

عربی : قعبل (*Qa'bal*)، قعبول (*Qu'bûl*)

گیاهی است زیبا که در ماسه‌های سواحل دریاها می‌روید و بعلت دارا بودن پیاز قهوه‌ای رنگ و مشخصات مشابه محل رویش با سیل (*Scille*)، آنرا از انواع گیاه اخیر تصور می‌نموده‌اند. به ندرت در سواحل اقیانوس اطلس، و با پراکندگی بیشتر در مدیترانه، از قسمت‌های شرقی پیرنه تا آلپ (*Alpes*) می‌روید. پیاز قهوه‌ای رنگ آن بطور متوسط دارای قطری معادل ۶ - ۷ سانتیمتر (حداکثر) است. ساقه مسطح با ارتفاع ۴۰ - ۵۰ سانتیمتر، منتهی به ۲ تا ۱۰ گل درشت، سفید رنگ و معطر، شبیه گل سوسن (*Lis*) و مجتمع به صورت چتر دارد که در تابستان ظاهر می‌شوند. هر یک از گل‌های آن که ظاهر قیف مانند دارند، به درازای ۱۵ سانتیمتر می‌رسند. رنگ آنها در سطح خارج جام، سبز و از داخل سفید رنگ است .

جام گل آن مرکب از ۶ گلبرگ باریک و دراز و خمیده، محتوی ۶ پرچم با بساک نارنجی رنگ می‌باشد.

خواص درمانی - پیاز قهوه‌ای رنگ گیاه غالباً با پیاز سیل، اشتباه می‌شود. چنین بنظر می‌رسد

که اثرات درمانی قی آور و سهلی داشته باشد (Fournier, 1948). استفاده از این گیاه امروزه متروک گردیده است.
در ایران نمی‌روید.

صفحه ۶۲۳ بعد از سطر ۱۲

تیره لاله

اختصاصات درمانی و مصارف مفید دیگر سیر، نقل از کتب علمی و فیتو تراپی‌ها، به شرح زیر خلاصه می‌شود (1):

شربت سیر جهت دفع کرم

سیر له شده	۵۰۰ گرم
آب	یک لیتر
قند	یک کیلوگرم

ابتدا سیر له شده را در آبجوش وارد کرده به مدت یک ساعت بحال خود می‌گذارند تا سرد شود سپس آنرا صاف کرده قند را به آن می‌افزایند. این شربت در دفع کرم اثر مفید ظاهر می‌کند. مقدار مصرف آن، ۳۰ تا ۶۰ گرم (تقریباً ۲ تا ۴ قاشق سوپخوری) صبح ناشتا است.

تنطور سیر

سیر عاری از پوسته خارجی	۵۰ گرم
الکل ۶۰ درجه	" ۲۵۰

ابتدا سیر عاری از پوسته خارجی را به قطعات کوچک تقسیم کرده به مدت ۱۰ روز در الکل می‌خیسانند و گاهگاه ظرف محتوی آنرا بخوبی تکان می‌دهند و سپس صاف می‌کنند.

این تنطور را می‌توان بعنوان ضد عفونی کننده، بازکننده عروق، کم‌کننده فشار خون و در موارد تصلب شرائین، رماتیسم و آسم (در موارد اخیر، چند قطره آنرا بر روی یک حب قند می‌چکانند)

1 - Aromathérapie par Dr. J. Valnet , Maloine éd., Paris 1980 .

مصرف کرد.

بررسی‌های جدید (۱) نشان داده است که در سیر مانند پیاز، موادی وجود دارد که از سنتز tromboxane A_۲ (عامل قوی در بهم پیوستن پلاکت‌ها بصورت توده‌های کوچک در خون) جلوگیری بعمل می‌آورد.

از سیر، اغذیه خاص برای درمان بیماران مبتلا به ناراحتی‌های عروق خونی و ریوی مانند آسم (asthma)، برونشیت و غیره تهیه می‌شود که در زیر به شرح مختصر دو نوع سوپ، مبادرت شده است (Dr. J. Valnet):

سوپ درمانی سیر

۱ - به تعداد هر نفر، یک قطعه سیر عاری از پوسته را در یک ظرف محتوی کمی آب، نمک و فلفل می‌ریزند و محتوی ظرف را در گرمای ملایم می‌جوشانند بحدی که قطعات سیر بخوبی پخته شود و به سهولت له گردد. سپس در یک ظرف دیگر، سفید و زرده چند تخم مرغ (برای هر دو نفر یک تخم مرغ) تازه را وارد کرده کمی آب به آنها می‌افزایند و مخلوط را بخوبی بهم می‌زنند تا به حالت یکنواخت در آید. در این موقع محتوی ظرف را در ظرف اولی وارد می‌کنند و مجدداً مخلوط حاصل را بهم می‌زنند و بمقدار کافی آب به آنها می‌افزایند. بعداً دهانه ظرف مخلوط به دست آمده را می‌پوشانند و تحت اثر گرمای ملایم قرار می‌دهند.

از طرفی، مقداری از قطعات نازک نان را (نان نه ضخامت کم) در کمی کره سرخ نموده در ظرفی جای می‌دهند و هنگام مصرف، چند قطعه از نان‌های سرخ شده را قبلاً در بشقاب ریخته سوپ مذکور را بر روی نان می‌ریزند و مصرف می‌کنند.

سوپ مذکور، دارای اثر نیرو دهنده اعمال عروق خونی و عصبی است و از آن در زمستان، جهت رفع بیماریهای سینه، مانند آسم، برونشیت و غیره استفاده بعمل می‌آورند.

۲ - در یک ظرف محتوی ۲ لیتر آب، تعداد ۱۰ برگ له شده *Salvia officinalis* بمقدار کمی نمک، فلفل و چند عدد از قطعات عاری از پوسته سیر را وارد می‌کنند و به این مخلوط، مقدار یک استکان یا لیوان کوچک، روغن زیتون می‌افزایند و بمدت ۱۰ دقیقه می‌جوشانند (۲) و هنگام مصرف،

1 - A. N. Makheja , Univ. G. Washington , U.S.A.

۲ - از برگ باد رنجبونه (*Melissa officinalis* L.) که عطری مطبوع دارد می‌توان بجای برگ گیاه مذکور استفاده بعمل آورد.